

**НАЦИОНАЛНА СТРАТЕГИЈА ЗА РОДНУ
РАВНОПРАВНОСТ ЗА ПЕРИОД ОД 2016. ДО
2020. ГОДИНЕ
-РАДНИ ТЕКСТ-**

6. октобар 2015.

1. УВОД

Национална Стратегија за родну равноправност (у даљем тексту: Стратегија) основни је стратешки документ Републике Србије који се доноси са циљем отклањања дискриминације жена и успостављање родне равноправности кроз вођење политике једнаких могућности за период од 2016. до 2020 године. Стратегија се доноси на основу уставне обавезе државе да јемчи људска права гарантована ратификованим међународним уговорима, општеприхваћеним правилима међународног права и законима (чл. 18, ст. 1), равноправност жена и мушкараца и развијање политике једнаких могућности (чл. 15), као и да забрањује дискриминацију по било ком основу, укључујући и ону по основу пола (чл. 21, ст. 3). Равноправност полова је једно од основних уставних начела. Закон о равноправности полова („Сл. гласник РС“, бр. 104/09) обавезује све органе јавне власти да воде активну политику једнаких могућности и да прате остваривање начела равноправности засноване на полу у свим областима јавног живота и примену међународних стандарда и Уставом загарантованих права у овој области.

Стратегија је усаглашен систем мера и инструмената јавне политике које Република Србија треба да спроведе ради унапређења родне равноправности, испуњавања, поштовања и заштите женских људских права и спречавања родно засноване дискриминације, посебно према према одређеним лицима односно групама лица која припадају угроженим и вишеструко дискриминисаним групама.

Израдом, усвајањем и реализацијом будуће Националне стратегије за родну равноправност, Влада Републике Србије потврдиће своју решеност да истраје на путу реформи које ће обезбедити пун обим поштовања људских права свих грађана а уједно испуњава своје обавезе које проистичу из докумената потписаних на путу придруживања Европској Унији из до сада усвојених програмских докумената Владе Републике Србије. Усвајање ове Стратегије један је од приоритета Републике Србије дефинисаних за период од 2015. до 2018. године у Националном програму за усвајање правних тековина ЕУ 2014 – 2018.

Јавна интервенција у овој области је потребна и ради поштовања међународних стандарда родне равноправности, извршавања препорука уговорних тела УН и кључних докумената Савета Европе и Европске уније у области родне равноправности.

Доношењем ове Стратегије Република Србија исказује решеност да извршава мере препоручене од стране уговорних тела УН за људска права која се односе на унапређење родне равноправности. Тако у Другом циклусу универзалног периодичног прегледа од 30. јануара 2013. године од 139 прихваћених препорука 10 се односе на родну равноправност, а 15 на насиље у породици (Препоруке Савета за људска права А/НЦР/ВГ.6/15/Л.13). Препорукама Комитета за економска, социјална и културна права Е/С12/СРБ/СО/2 од 15. маја 2014. године поводом Другог периодичног извештаја о примени Међународног пакта о економским, социјалним и културним правима, као и Препорукама Комитета за људска права (ССПР/С/СР) поводом Другог периодичног извештаја о примени Међународног пакта о грађанским и политичким правима од марта 2011. године, такође се указује на потребу јачања националних механизма за родну равноправност и елиминисање родно засноване дискриминације и насиља у породици. Оба Комитета су позвала на спровођење свеобухватних реформи ради

укидања одредби и пракси које подржавају родно засновану дискриминацију и спровођење посебних мера за повећање заступљености жена у државној управи, локалној самоуправи и у процесима одлучивања.

Комитет за елиминисање дискриминације жена Републици Србији упутио је укупно 24 препоруке (CEDAW/C/SRB/2-3) у својим Закључним запажањима о комбинованом Другом и трећем периодичном извештају Републике Србије. Сходно њима, Република Србија је дужна да унапреди правни и институционални оквир за забрану дискриминације и равноправност, обезбеди адекватне и одрживе буџетске и људске ресурсе за све националне стратегије, политике и механизме који се односе на елиминацију дискриминације жена, посебно из угрожених група, и обезбеди њихово делотворно спровођење. Комитет, између осталог, подстиче и на јачање напора у превазилажењу родних стереотипа и насиља над женама, за родну сензибилизацију образовања, предузимање посебних мера за побољшање положаја угрожених група жена и жена на селу, те констатује потребу унапређења учешћа жена у јавном и политичком животу.

Закон о забрани дискриминације обавезује државу да спроводи свеобухватне мере спречавања и заштите од вишеструке дискриминације која је оквалификована као тежак облик дискриминације (чл. 13. т. 5). Стога ова Стратегија посебно брине о елиминисању вишеструке дискриминације и побољшању положаја вишеструко дискриминисаних жена (Ромкиње, старије жене, жене са инвалидитетом, жене на селу, ХИВ позитивне жене, припаднице националних мањина, припаднице сексуалних мањина, самохране мајке, жртве родно заснованог насиља, расељена лица, мигранткиње, сиромашне жене...). Посредни ефекат који сваки од дефинисаних стратешких циљева треба да произведе је спречавање вишеструке дискриминације и заштита вишеструко дискриминисаних особа. Стратегија је имала у виду њихову „невидљивост“ у друштву због високог степена социјалне дистанце коју људи исказују према њима. Стога ће Акциони план за примену ове Стратегије утврдити, између осталог, посебне активности за елиминисање дискриминације и побољшање положаја вишеструко дискриминисаних жена.

Иницијативу за израду и усвајање ове Стратегије покренуло је Координационо тело за родну равноправност Владе Републике Србије, с обзиром да 2015. године истиче важеће Националне стратегије за побољшање положаја жена и унапређење родне равноправности („Сл. гласник РС“, бр. 15/09) и пратећег Акционог плана („Сл. гласник РС“, бр. 67/10). Претходна Стратегија је утврдила целовиту и доследну политику државе у циљу елиминисања дискриминације жена, побољшања њиховог положаја и интегрисања принципа равноправности полова у све области деловања институција система као једног од елемената модернизације и демократизације друштва. Том Стратегијом су биле обухваћене области које се тичу учешћа жена у креирању политика и у доношењу одлука, економије, образовања и здравља, сузбијања насиља над женама, као и питање присутности родних стереотипа у медијима.

Евалуација Акционог плана за имплементацију Националне стратегије за побољшање положаја жена и унапређивање родне равноправности у периоду од 2010. до 2015. године (у даљем тексту: Евалуација Акционог плана 2010-2015), усвојена у октобру 2015. године, обезбедила је преглед напретка Републике Србије у области унапређења положаја жена у шест тематских области. Налази Евалуације указују да је учињен изванредан напредак, нарочито у погледу унапређења законског оквира, статистичке евиденције и политичке партиципације. Показало се да су одабране

стратешке области и циљане интервенције биле релевантне, али да неке области треба да буду проширене или другачије дефинисане. Поред достигнућа, евидентирани су и слабости у погледу ефективности и ефикасности претходне Националне стратегије. Понуђене препоруке за нову стратегију узете су у обзир приликом израде овог стратешког документа.

С обзиром на мултисекторалност ове Стратегије, у њену израду су укључена сва релевантна Министарства, Влада тела, институције и организације цивилног друштва. На основу члана 28. Уредбе о начелима за унутрашње уређење и систематизацију радних места у министарствима, посебним организацијама и службама Владе („Службени гласник РС“, бр. 81/07-пречишћен текст, 69/08, 98/12 и 87/13), потпредседница Владе и министарка грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре донела је решење о образовању Посебне радне групе за израду Предлога нацрта стратегије о родној равноправности (у даљем тексту: Радна група). Радну групу чине представници/це Министарства пољопривреде и заштите животне средине, Министарства здравља, Министарства рада, запошљавања, бораčkih и социјалних питања, Министарства привреде, Министарства омладине и спорта, Министарства трговине, туризма и телекомуникације, Министарства просвете, Канцеларије за сарадњу са цивилним друштвом, Канцеларије за људска и мањинска права, Канцеларије за европске интеграције, Покрајинског секретаријата за привреду, запошљавање и равноправност полова, Сталне конференције градова и општина, Привредне коморе Србије, Тима за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе Републике Србије и Центра за студије рода и политике при Факултету политичких наука Универзитета у Београду. У процес израде Стратегије били су укључени и Министарство културе и информисања и Републички завод за статистику. Локалне самоуправе, локални механизми за родну равноправност и за људска права, политичке странке, привредна друштва, медији, образовне и здравствене институције, омладинске организације, организације цивилног друштва, женске организације и експерти/киње били су укључени у развој Стратегије путем консултативних састанака организованих на локалном нивоу.

У овом раду су учествовали и партнерске организације као што су Делегација Европске уније у Србији, UNDP, UNWomen, ОЕБС и Женска парламентарна мрежа у својству надгледача процеса.

Примена политике једнаких могућности и родне равноправности подразумева употребу недискриминаторног, родно осетљивог језика. Национална стратегија за побољшање положаја жена и унапређивање родне равноправности која истиче 2015. године препоручила је увођење недискриминаторне терминологије и стандардизацију српског језика у погледу правилне употребе рода и одговарајућих термина у прописима и комуникацији. Ова препорука није реализована. У недостатку стандардизоване терминологије родне равноправности, уједначено је значење појединих термина који се користе у овој Стратегији, тако да поједини наведени појмови имају следеће значење:

- а) „род” означава друштвено одређене улоге, понашања, активности и атрибуте које дато друштво сматра прикладним за жене и мушкарце;
- б) „пол” се односи на биолошке карактеристике лица
- в) „родна равноправност” подразумева равноправно учешће свих лица без обзира на родну припадност у свим областима друштвеног и приватног живота, као и њихов равноправан положај, једнаке могућности за остваривање својих права и једнаку корист од остварених резултата у складу са Уставом Републике

Србије (даље у тексту: Устав), општеприхваћеним правилима међународног права, потврђеним међународним уговорима и законима;

г) „родна равноправност у јавним политикама“ подразумева да родна равноправност постаје део планирања, формулисања и примене јавних политика, закона, програма и мера; потребе, приоритети и специфични положај жена и мушкараца, укључујући угрожене групе, систематски се укључују у јавне политике и активно разматрају њихови ефекти на положај жена и мушкараца, укључујући угрожене групе, у свим фазама (планирања, формулисања, примене, надзирања и вредновања) и на свим нивоима, уз равноправно учешће жена и мушкараца у овим процесима;

д) „родна перспектива“ представља уважавање родних различитости у односној области јавне политике;

д) „родно осетљив језик“ јесте језик родне равноправности;

ђ) „родно буџетирање“ представља увођење принципа родне равноправности у буџетски процес; подразумева родну анализу буџета и укључивање родне перспективе у све буџетске процесе и реструктуирање прихода и расхода са циљем унапређења родне равноправности;

е) „угрожене групе“ подразумева групе изложене вишеструкој дискриминацији и ризику вишеструке дискриминације за чије означавање се користе и термини као „осетљиве“, „маргинализоване“, „искључене“ и „рањиве“; термин за потребе ове Стратегије усаглашен је са термином који се за означавање ове групе становништва користи у званичном преводу Закључних запажања Комитета УН за елиминисање дискриминације жена о комбинованом Другом и трећем периодичном извештају Републике Србије.

2. ОПИС СТАЊА РОДНЕ РАВНОПРАВНОСТИ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

У наставку следи сажет преглед стања родне равноправности у појединим одабраним областима са фокусом на снаге, достигнућа, слабости, реалне могућности и кључне изазове. Овај преглед је израђен на основу статистике Републичког завода за статистику и информација и података државних органа и институција, Покрајинског секретаријата за економију, запошљавање и равноправност полова, центара за женске/родне студије, годишњих извештаја Заштитника грађана, Повереника за заштиту равноправности и Покрајинског омбудсмана, Другог националног извештаја о социјалном укључивању и смањивању сиромаштва налаза релевантних истраживања и студија (Анекс 1) независних експерата/киња, женских организација и организација цивилног друштва у периоду од 2010. године (од примене Акционог плана за спровођење Националне стратегије за побољшање положаја жена и унапређивање родне равноправности), налаза Евалуације Акционог плана 2010-2015 (Анекс 2), као и описа стања и закључака консултативних састанака у локалним срединама у процесу израде ове Стратегије (Анекс 3). Узете су у обзир и оцене стања родне равноправности дате у Извештају Европске комисије о скринингу за Србију Поглавље 23 - Правосуђе и основна права (EU MD 45/14 од 15.05.2014.), Извештају Европске комисије о напретку Србије (СВД (2014) 302) и у Закључним запажањима Комитета за елиминисање

дискриминације жена на Други и трећи периодични Извештај о примени Конвенције о елиминисању свих облика дискриминације жена (CEDAW/C/SRB/2-3).

Пресек стања родне равноправности у појединим областима је полазиште за документовање проблема и дефинисање потреба за државном интервенцијом ради родне равноправности у нашој земљи у наредном петогодишњем периоду.

2.1. Основни демографски подаци

У Републици Србији у 2013. години жене (3675666) су чиниле 51,3% становништва у Републици Србији, а мушкарци (3488466) 48,7%¹. Преовлађује градско становништво (59,9%) које је демографски млађе од становништва осталих насеља². Просечна старост градског становништва је мања од просечне старости становништва у тзв. осталим насељима, а разлика је 2,4 године. У сеоским подручјима живи 2861420 становника, од којих је 49,7% жена. Просечна старост мушкараца на селу је 42,7 година (индекс старења је 133,4 а стопа зависности старијих од 65 година је 26,3), а просечна старост жена на селу је 45,3 године (индекс старења је 170,5, а стопа зависности жена старијих од 65 година је 37,0).

Просечна старост укупног становништва у Републици Србији константно расте и у 2014. години износи 42,6 година (мушкарци 41,2 и жене 43,9). Радно способно становништво старости од 15 до 64 године чини 67,4% укупне популације. Удео женског становништва старости 15–49 година (фертилни контингент) у укупном становништву износи 22,2%.

Просечно домаћинство у Републици Србији има три члана. Најзаступљенија су једнопородична домаћинства брачних/ванбрачних парова с децом — свако треће домаћинство, односно 36,4%. Потом следе самачка домаћинства, која чине 22,3% укупног броја домаћинстава, док домаћинстава брачних/ванбрачних парова без деце има 18,5%. Мушкарци преовлађују као лица на које се води домаћинство у свим вишечланим домаћинствима. У самачким домаћинствима далеко је већа заступљеност жена — 60% према 40%. Код самачких домаћинстава чији су носиоци старости 65 и више година, готово три четвртине су жене, док међу „самцима” млађим од 50 година има 61% мушкараца.

79% једнородитељских породица припада типу „мајка с децом”. Жене су најзаступљеније у категорији „Издржавано лице” (57,6%), а потом следе жене којима је главни извор прихода пензија (57%), стипендије (56,5%) и социјална примања (55,5%). Међу мушкарцима, највеће је учешће лица којима је главни извор средстава за живот зарада (58%), потом следе новчана накнада за незапослена лица (60%), приходи од имовине (63,8%), као и зајам/уштеђевина (64%).

2.2. Учешће у политичком и јавном животу

Правни поредак је уклонио препреке да жене могу да бирају и буду биране на изборима без дискриминације, да равномерно учествују у расподели функција власти и

¹ Републички завод за статистику (2014), *Демографска статистика у Републици Србији, 2013*, Београд: Републички завод за статистику, стр. 35.

² Републички завод за статистику, *Саопштење за јавност: Процене становништва Републике Србије, 2014*, од 15.07.2015.

на местима одлучивања путем именовања, постављења и делегирања. Евалуација Акционог плана (2010-2015) показала је да је захваљујући важним законским променама у области политичке партиципације повежано учешће жена у законодавној власти и формирана мрежа посланица.

Закон о равноправности полова (2009) је прописао одредбе за равномерну заступљеност и једнаке могућности приступа позицијама одлучивања (чл. 2, чл. 3, чл. 4, чл. 14, чл. 37), а у изборним законима су уведене квоте као привремене посебне мере за напредовање мање заступљеног пола³. Захваљујући овим квотама, повећало се учешће жена у Народној скупштини (са 12,4% жена у 2000. години, на 33% у 2014. години) и у скупштинама јединица локалне самоуправе (са 7% у 2000. години, на 29% у 2014. години). Пракса, међутим, показује да се број жена у скупштинама након избора смањује, с озбиром да законом није предвиђена обавеза да у случају промене носиоца мандата на то место долази следећа жена која је била на изборној листи. Због оваквог пропуста, по правилу се у таквим случајевима на место жене која је била носилац мандата именује мушкарац.

Жене су још увек ретко на позицијама извршне власти. Број министарки у Влади Републике Србије од 2001. године варирао је од две до четири. У многим извршним одборима општина и градова нема ниједне жене. Само је 5% жена на положају председника општина и градоначелника. Жене су упадљиво одсутне и на позицијама руковођења одборима Народне скупштине (10%), посланичким групама (10%) и органима државне управе, као и у секторима као што су безбедност, економија, енергетика, спољна политика и спорт. Жена нема у управним одборима јавних агенција (0%) и завода (0%), као ни на позицијама руковођења у јавним предузећима и правним субјектима са великом финансијском моћи и профитабилним делатностима. Ово говори о континуитету једне праксе да, што је виша позиција у институцији односно органу, то је учешће жена смањено. Њихова присутност расте на нижим местима одлучивања, а нарочито на извршилачким позицијама без утицаја на доношење одлука. Овим је потврђена теза да се на челним функцијама и положајима моћи доминантно налазе мушкарци, те да је даље нужна интервенција ради обезбеђења родне равноправности у политичком и јавном животу. Родну равноправност је тешко остварити без сразмерног и непосредног учешћа жена у процесу доношења одлука у свим областима јавног живота на свим нивоима.

2.3. Економска сфера

Законодавни и стратешки документи које је Република Србија усвојила у последњих неколико година представљају добру основу за позитивну промену у економском оснаживању жена. Ипак и даље, највећи изазов представља неравноправан положај жена у погледу остварења економских и социјалних права. И поред све већег процента жена са високим образовањем, њихов положај на тржишту рада и даље је лошији у односу на мушку популацију, посебно у погледу доступности руководећих функција и у области samozапосљавања. Евалуација Акционог плана 2010-2015 потврђује да је родна неравноправност и даље присутна у разним видовима: као отежан

---

³ Закон о избору народних посланика („Службени гласник РС“, бр. 35/00, 57/03, 72/03, 18/04, 85/05, 101/05, 104/09, 28/11 и 36/11), Закон о локалним изборима („Службени гласник РС“, бр. 129/07, 34/10-УС, 54/11), Покрајинска скупштинска одлука о избору посланика у Скупштину Аутономне покрајине Војводине (Сл. лист АП Војводине“, бр. 23/14)

приступ жена важним ресурсима (као што су земљиште, некретнине, средства/опрема за производњу, уштеђевина и банкарски рачуни), смањене могућности напредовања, већи ризик од сиромаштва итд.

2.3.1. Тржиште рада

Жене су највећа рањива група на тржишту рада Републике Србије. Према чине половину становништва радног узраста, оне су мањина међу учесницима на тржишту рада и још изразитија мањина међу запосленима.

У првом кварталу 2015. године, стопа запослености за мушкарце била је 50,0%, а за жене 35,0%. Стопа незапослености је износила 16,6% за мушкарце и 19,4% за жене. Стопа активности жена радног узраста у 2014. години била је 41,1% (што је за око шеснаест процентних поена мање од стопе за мушкарце) и у константном јепаду од 2000. године, када је износила 48,9%. Неактивност жена у Србији одражава неплаћени рад у породици, потом недовољну подршку за комбиновање породичних обавеза и рада, дискриминаторски однос послодаваца пре свега према младим женама које још увек немају децу, родно засноване разлике у зарадама, ранији законски одлазак у пензију, као и постојање минималне обавезне основице за доприносе за социјално осигурање, чиме се обесхрабрује формалан рад са непуним радним временом, који у другим земљама чешће користе жене са породичним обавезама. Жене са децом су неактивне због бриге о деци, а детерминанте неактивности у групи жена без деце су: низак ниво образовања, недостатак радног искуства и расположивост прихода у домаћинству. Сходно потреби исказаној у претходној Националној стратегији (2010-2015), Републички завод за статистику је спровео анкету о коришћењу времена у оквиу обавезних анкета која је потврдила значајне разлике у оптерећености жена и мушкараца, поготово по основу неплаћеног посла између жена и мушкараца. Ово истраживање је указало и на значајну разлику по полу према редуковању броја радних сати када уобичајене услуге чувања деце нису доступне. Од свих особа које су морале да смање број радних сати због недоступности чувања деце жене чине 63%, а мушкарци тек 37%.

Просечна зарада мушкараца је већа од просечне зараде жена и у јавном и у приватном сектору. Према статистици зарада Републичког завода за статистику, марта 2014. године просечна зарада запослених жена била је 60185 динара, наспрам 68026 динара колико су у просеку зарађивали мушкарци. Анализа података из Анкете о радној снази показује да запослене жене зарађују 11% мање од мушкараца иако имају боље квалификације од њих. Другим речима, жена би морала да ради додатних 40 дана годишње да би зарадила исту годишњу плату као мушкарац са истим карактеристикама на тржишту рада. Међутим, да нема дискриминације, жене би зарађивале више од мушкараца, јер су у просеку квалификованије.

Због нижих зарада, жене имају у просеку и ниже пензије. Жене чине нешто више од 50% свих корисника старосних пензија, док скоро две трећине свих корисника инвалидских пензија чине мушкарци. У обе категорије жене у просеку примају мању пензију од мушкараца, и то за скоро 20% нижу старосну, а преко 16% нижу инвалидску пензију.

У нарочито тешком положају су жене старије од 45 година које су изгубиле радно место, с обзиром на мале могућности да нађу ново запослење. Смањивање буџетских давања за здравство, образовање и социјалну заштиту жене више него

мушкарце излаже ризику од отказа, с обзиром да оне у овим областим чине већину запослених. То се исто односи и на жене запослене у државној управи и локалних самоуправи у којима је предвиђено смањивање администрације према Закону о начину одређивања максималног броја запослених у јавном сектору („Сл. гласник РС“, бр. 68/15).

Активни програми тржишта рада су у Републици Србији, као и у свету, веома ретко ограничени искључиво на жене, премда често могу имати имплицитне или експлицитне циљеве усмерене ка унапређењу родне равноправности на тржишту рада. Имајући у виду да су жене, због своје бројности, истовремено и најхетерогенија рањива група, генерално таргетирање жена као групе најчешће није најбоља политика због своје непрецизности. Због тога ће се при креирању активних програма усмерених искључиво или претежно према женама радити и на идентификовању додатних фактора рањивости. Постоји веома велики простор за унапређење родне сензитивности у креирању и праћењу активних програма тржишта рада у Републици Србији, те да би овакав приступ не само допринео смањивању разлика између жена и мушкараца на тржишту рада, него и повећању ефикасности употребе средстава за активне програме, посебно ако се повећа релативно учешће програма обуке у активним програмима тржишта рада.

Ситуација на тржишту рада у непосредној је вези са стањем у привреди и макроекономским кретањима од којих зависи отварање радних места. Погоршање економског и социјалног положаја жена је стога последица и погоршаног привредног окружења. Стога ће се посебни напори предузети ради отклањања негативних привредних кретања, повећања извоза и бруто друштвеног производа ради стварања услова за достојанствен рад за све како то препоручује Међународна организација рада.

Упркос напретку у нормативној заштити запослених жена, потребно је уложити више напора у циљу обезбеђивања ефикасне равноправне заштите, нарочито у вези са женама на порођајном одсуству, затим у вези са унапређивањем једнаких шанси за запошљавање и напредовање, равноправним третманом на радном месту, елиминисањем сексуалног узнемиравања и родно заснованих разлика у зарадама. Посебне мере се морају формулисати и примењивати ради отклањања вишеструке дискриминације, повећања запослености и samozапослености жена које су нарочито изложене ризику од вишеструке дискриминације, као што су самохране мајке, младе жене, старије жене, жене са инвалидитетом, Ромкиње, сеоске жене. Тема усклађивања приватних и радних обавеза запослених треба да се редовно налази у фокусу социјалног дијалога и колективног преговарања између фирме, радника и синдиката како би се идентификовале праксе које погодују и послодавцима и запосленима.

2.3.2. Предузетништво

Претходна Национална стратегија за побољшање положаја жена и унапређивање родне равноправности (2010-2015) дефинисала је подстицање запошљавања, женског предузетништва и samozапосљавања међу појединачним циљевима ради побољшавања економског положаја жена и остваривања родне равноправности.

У последњих неколико година, Министарство привреде са мрежом институција за подршку предузетништву реализовало је више различитих пројеката подршке женском предузетништву кроз доделу бесповратних средстава усмерене на подршку за отпочињање бизниса, унапређење конкурентности, иновативности, подршку извозу и

брзорастућим предузећима, унапређена је нефинансијска подршка женским предузећима, покренута је медијска промоција предузетништва жена са примерима успешних предузетница. Спроведени су и бројни донаторски програми, а држава је сарађивала како са Мрежом амбасадора предузетница Европске уније (2010-2012) тако и са Менторским програмима за женско предузетништво (2012-2013) и многим невладиним удружењима. У 2012-2013 организовано је низ састанака и округлих столова на националном, регионалном и локалном нивоу уз представнике Владе, приватног и цивилног сектора, са јасним циљем информисања и саветовања о изради и спровођењу мера развоја промоције женског предузетништва.

Министарство привреде и Национална агенција за регионални развој спроводе Програм стандардизованог сета услуга за микро, мала и средња предузећа и предузетнике/це који се од 2012. године реализује преко акредитованих регионалних развојних агенција (у даљем тексту АРРА). У 2013. години, од укупног броја полазника/ца на обукама 49,45% су биле жене, а у 2014. години је овај број износио 48,54%. Фонд за Развој Републике Србије (ФЗР) је у 2012. години по први пут реализовао кредитну линију под повољним условима намењену подршци женском предузетништву.

У склопу нове Стратегије за подршку развоја малих и средњих предузећа, предузетништва и конкурентности за период од 2015. до 2020. године, коју је са Акционим планом Влада усвојила 26. марта 2015 године, посебан стуб Стратегије посвећен је женском предузетништву. У изради овог документа предузетнице су биле укључене преко својих удружења. Веома важну подршку женском предузетништву у претходном периоду жене су пружиле саме себи, односно кроз активности удружења предузетница, која су реализовала бројне обуке, радионице и промовисале успешне примере кроз доделу награда. Постоји широк дијапазон јавних и цивилних организација које пружају подршку женском предузетништву уз сарадњу са Министарством привреде. Ова сарадња ће бити настављена у оквиру повремениог радног тела Владе, Савета за мала и средња предузећа, предузетништво и конкурентност чији је основни циљ да надзире и координира спровођење Стратегије за развој МСПП (Савет МСПП је основан 14. маја 2015. године).

Министарство надлежно за послове привреде и Агенција Уједињених нација за родну равноправност и оснаживање жена (UN Women) 2012. године су учествовали у реализацији Пројекта „Унапређење подршке женском предузетништву у Републици Србији“ у оквиру кога је сачињена „Полазна студија о предузетништву жена у Србији“, која даје увид у обим и карактеристике предузетништва жена у Србији. Полазна студија је допуњена извештајем „Родна анализа постојећих државних мера за подршку предузетништву у Србији“, у оквиру које су по први пут са родног аспекта анализирани одабрани државни програми подршке предузетништву у Србији и дате препоруке за њихово унапређење.

Ове и друге студије, као и Евалуација Акционог плана 2010-2015, потврђују да још увек постоји изражена родно заснована разлика у пословном сектору, те да институционални и нормативни оквир још увек није довољно укључио родну перспективу. Жене заузимају тек четвртину (25,8%) највиших позиција одлучивања у компанијама (позиције генералних директора и председника управних одбора), а чине нешто мање од трећине предузетника (31,7%). Посебно је мали удео предузетница које воде привредна друштва (само 19,6%). Налази истраживања указују на тенденцију да жене још теже напредују на највише руководеће положаје онда када нису једине

власнице предузећа, односно када постоји више власника, а тиме и када постоји већа конкуренција са колегама за највише управљачке положаје. Подаци указују да су предузећа на чијем се челу налазе жене теже одржива, односно, одликује их већа стопа гашења. Родно заснована разлика се јавља и у погледу секторске структуре предузетништва жена и мушкараца. Жене се чешће окрећу трговини – чак 40% предузетница води предузеће у оквиру овог сектора.

Перцепције родно специфичних проблема показују да је 20,6% активних предузетница искусило различит третман у односу на мушке колеге, а 76% их сматра да жене не прихватају и не схватају озбиљно у послу. Неповољни положај жена у пословном сектору резултат је веће оптерећености жена бригом о породици и домаћинству и различитих форми дискриминације и родних предрасуда. Жене поседују и мање некретнина регистрованих на своје име, што им отежава добијање кредита услед недостатка средстава обезбеђења. У области женског предузетништва, највећи изазов представља недостатак новца и повољних извора финансирања за успешно започињање сопственог посла, недовољне пореске олакшице, слаби пословни контакти и недостатак информација. Поред тога жене предузетнице најчешће су условљене: избором сектора, постојањем стереотипа, недовољно развијеном и нефлексибилном бригом о деци као и тешкоћама у усклађивању породичних и пословних обавеза. Овакви показатељи стања у области женског предузетништва потврђују потребу настављања активности у овој области уз повећање ефективности и ефикасности државне интервенције.

2.3.3. Пољопривреда и село

Рурална подручја у Републици Србији карактерише сиромаштво, регионалне и развојне неједнакости, миграције, депопулација, неповољна демографска и образовна слика, рањива запосленост, низак ниво локалних иницијатива и смањена конкурентност, уз губитак природног и културног наслеђа. Жене које живе у сеоским подручјима чине једну од најугроженијих група у погледу једнаких могућности остваривања људских права у свим областима јавног и приватног живота, од могућности да равноправно учествују на позицијама моћи и одлучивања у држави, заједници и породици, до приступа здравственим, образовним, социјалним и другим услугама, финансијама и другим ресурсима и наслеђивања газдинства и друге имовине. Кућни рад, брига о деци и старима готово се у потпуности препушта њима. Уз интензивни рад у пољопривреди, то им поставља велика радна оптерећења. Стил живота жена на селу је претежно традиционалан и патријархалан и тиме су оне двоструко маргинализоване: зато што су припаднице руралних пољопривредних домаћинстава и зато што унутар економске и породичне организације домаћинства имају ограничен приступ приходима, имовини и одлучивању. Оне најчешће не одлучују о пољопривредној производњи. Родне имовинске неједнакости су веома изражене. Куће у којима живе жене су у 88% у власништу мушкараца, не поседују земљу у 84% случајева и готово да не поседују средства за пољопривредну производњу. Жене чине 55% незапосленог руралног становништва и 74% неплаћених помажућих чланова пољопривредних газдинстава. Постоје значајне разлике у неформалној запослености између мушкараца (28,8%) и жена (43,4%), а жене из сеоских подручја осам пута су заступљеније у неформалној запослености од жена из градских подручја (5,5%). Знатно су мање покривене пензијским и здравственим осигурањем у односу на мушке чланове домаћинства. Дванаест одсто жена нема здравствено осигурање, а преко

60% жена није покривено пензијским осигурањем. Код жена које се налазе у статусу помоћних чланова домаћинства стање је још неповољније - чак 93% не уплаћује пензијско осигурање, углавном због недостатка новца. Овакав положај их излаже већем ризику од сиромаштва.

Комунална инфраструктура у руралним подручјима у Републици Србији је недовољно развијена, што доприноси лошем квалитету живота сеоског становништва, јер је отежана доступност социјалним и здравственим услугама. Здравствена заштита је оскудна, сведена на елементарну санацију здравствених проблема. Покривеност сеоског подручја здравственим установама је незадовољавајућа, те већина жена мора да путује у град ради специјалистичких прегледа и куповине лекова, што за њих представља превелик трошак у новцу и времену. Из ових разлога здравље многих сеоских жена, нарочито сиромашних, младих, старијих жена и жена са инвалидитетом, веома је угрожено. И у овом погледу регионалне разлике су изражене. У Војводини 87% села има амбуланту, у централној Србији амбуланта постоји у 33% села, у западној Србији у 27% села, а у југоисточној Србији у 20% села. У довољној мери нису доступне ни друге услуге, као што су образовне услуге, услуге социјалне заштите, услуге које јачају економски потенцијал становништва, ИКТ услуге, сервиси подршке за дуготрајну негу старијих и оне од значаја за социокултурну партиципацију. Последице, економски и креативни потенцијал жена на селу није довољно искоришћен, док су оне саме изложене високом степену економске, физичке и социјалне несигурности, као и насиљу у породичним и партнерским односима. Врло често су дискриминисане по више основа, као што је доб, етницитет и инвалидитет. У посебно тешком положају су припаднице маргинализованих група, као што су Ромкиње, старије жене, жене са инвалидитетом и неписмене жене. Узроци су у тврдо укорењеним патријархалним родним улогама и стереотипима, те недовољној бризи државе о овој групи становништва.

Последњих година предузете су одређене мере за побољшање економског и социјалног положаја сеоског становништва, посебно жена. Министарство надлежно за послове пољопривреде је 2009. године усмерио путем конкурса подстицајна средства са циљем смањења незапослености руралног становништва, претежно жена, што би се одразило на повећање прихода пољопривредног газдинства. Са истим циљем 2010. године донета је Уредба о коришћењу средстава за подршку развоја непољопривредних активности на селу за 2010. годину („Службени гласник РС“, број 17/10). Њоме је било је предвиђено да удружења могу да остваре право на подстицајна средства за пројекте који су истовремено усмерени за набавку репроматеријала и запошљавање жена из сеоских подручја, у области послова домаће радиности, ако испуњавају између осталих и услов: о ангажовању минимум пет жена чланова удружења на период од најмање 6 месеци ради остваривања циљева за које је основано. Удружења жена су била посебно стимулисана за пријављивање ради остваривање овог права. Подстицајне мере за сеоске жене предвиђене су и Уредбом условима и начину коришћења подстицаја за подршку руралном развоју кроз инвестиције у пољопривредна газдинства за производњу поврћа, житарица, индустријског биља, као и инвестиције за набавку основног стада у сточарској производњи за 2010. годину („Службени гласник РС“, број 15/10), као и Уредбом о условима и начину коришћења подстицајних средстава за рурални развој кроз инвестиције у пољопривредна газдинства за производњу млека и меса у 2010. години („Сл. гласник РС“, бр.15/2010, 33/2010 и 59/2010). У оквиру конкурса за подршку воћарској производњи који су спроведени за 2012 и 2013. годину од 340 финансираних пољопривредних произвођача, 53 су биле жене (15, 59%). 2013.

године донет је Правилник о подстицајима за унапређење економских активности на селу кроз подршку непољопривредним активностима („Сл. гласник РС“, број 81/2013), У складу наведеним правилником расоисани су у 2013., 2014. и 2015. години на основу којих жене добијају приликом рангирања додатних 10 бодова.

Приказ учешћа жена у структури укупно регистрованих пољопривредних газдинстава у периоду 2013-2015. године дат је у Табели 1:

Носиоци регистраног пољопривредног газдинства	Укупно			Жене					
	2013	2014	2015	2013	%	2014	%	2015	%
број уписаних газдинстава	469.403	479.812	489.658	78.230	16,7	130.060	27,1	130.919	26,7
број активних газдинстава	323.422	330.235	348.440	/	/	76.844	23,3	81.313	23,3
број пасивних газдинстава	145.981	149.577	141.218	/	/	/	/	/	/
број комерцијалних газдинстава	404.775	436.693	451.678	61.341	15,2	107.426	24,6	110.847	24,5
број некомерцијалних газдинстава	64.628	43.119	37.980	16.889	26,1	22.634	52,5	20.072	52,8
број (активних + комерцијалних газдинстава) који могу да остварују субвенције	289.856	321.302	343.231	/	/	72.754	22,6	78.977	23,0

Табела 1: Учешће жена у структури укупно регистрованих ПГ у периоду 2013-2015. године

У посматраном временском раздобљу, и у односу на остале показатеље наведене у табели, најизраженији је пораст учешћа некомерцијалних ПГ чији носиоци су жене у укупном броју некомерцијалних ПГ, и то за чак 102,3% у 2015. у односу на 2013. годину. При томе, укупан број ове категорије домаћинстава чији су носиоци жене повећан је у 2014. у односу на 2013. за 34%, односно са 16.889 у 2013. на 22.634 ПГ у 2014. години.

Удео ПГ који могу да остварују право на субвенције (активних + комерцијалних), а чији носиоци су жене у укупном броју ове категорије пољопривредних газдинстава показује врло скромну тенденцију раста у 2015. у односу на претходну 2014. годину, за свега 1,8%, док је у апсолутном износу овај број домаћинстава повећан са 72.754 у 2014. на 78.977 ПГ у 2015. години, односно за око 9%.

Структура регистрованих газдинстава чији су носиоци жене по категоријама ПГ приказана је у Табели 2.

Година	2013	%	2014	%	2015	%
Категорије РПГ						
број уписаних газдинстава	78.230	100,0	130.060	100,0	130.919	100,0
број активних газдинстава	/	/	76.844	59,1	81.313	62,1

број пасивних газдинстава	/	/	/	/	/	/
број комерцијалних газдинстава	61.341	78,41	107.426	82,6	110.847	84,7
број некомерцијалних газдинстава	16.889	21,59	22.634	17,4	20.072	15,3
број (активних + комерцијалних газдинстава) који могу да остварују субвенције	/	/	72.754	55,9	78.977	60,3

Табела 2: Структура регистрованих ПГ чији су носиоци жене по категоријама

Као посебно значајна карактеристика са становишта могућности коришћења права на субвенције у пољопривреди и руралном развоју од стране пољопривредних газдинстава чији носиоци су жене, може се истаћи чињеница да од укупног броја уписаних ПГ чији носиоци су жене, више од половине ових газдинстава (активних + комерцијалних) се разврставају у ову категорију (око 60%). При томе, укупан број ових ПГ која могу остварити право на коришћење субвенција остварује пораст како у апсолутном тако и у релативном смислу. Наиме, укупан број ове категорије домаћинстава чији носиоци су жене се са 72.754 у 2014. повећао на 78.977 ПГ у 2015. години, односно са 55,9% у 2014. на 60,3% у текућој 2015. години.

Стратегија пољопривреде и руралног развоја Републике Србије за период 2014-2024 даје приказ стања родне равноправности у руралним подручјима и то у домену економског учешћа међу руралном популацијом. Међу женама је мање учешће активних лица, мање запослених и мање оних које раде ван пољопривреде, него међу мушкарцима. Из перспективе регионалних разлика, уочава се да је у АП Војводини незнатно мање учешће незапослених лица међу женама него међу мушкарцима, што не значи и да је њихов економски положај бољи, будући да су мање од мушкараца запослене у непољопривредном сектору, мање ангазоване у пољопривреди и у изразито већем броју неактивне. Знатно је неповољнији положај жена у Јужној и Источној Србији, где су родне разлике посебно снажно испољене у свим сегментима тржишта рада.

Стварање повољних услова за живот и рад младих и њихово задржавање у руралним срединама, обезбеђење атрактивнијих радних места и једнаких могућности за њихове породице, један је од основних циљева политике. У процесу креирања мера подршке руралном развоју у оквиру IPARD II (Instrument for Pre-Accession Assistance for Rural Development) програма за период 2014 - 2020 укључени су принципи родне равноправности. Критеријуми за избор дају приоритет предузетницама, а програм ће обезбедити укључивање организација руралног женског становништва у процес израде локалних стратегија руралног развоја кроз партнерства Локалних акционих група (ЛАГ) као и примену принципа родне равноправности у управним одборима ЛАГ. Посебно ће се пратити у којој мери су жене које управљају пољопривредним газдинствима и предузећима користиле мере подршке овог програма као и колики је његов утицај на родну равноправност. Активности у вези са информисањем и промоцијом ће такође имати за циљ равноправно учешће жена и мушкараца.

У приремљеном Предлогу Националног програма руралног развоја Републике Србије за период 2015-2020 се у оквиру предвиђених мера у критеријумима селекције, предност даје предузетницама односно женама носиоцима пољопривредног газдинства, с обзиром на податке који указују на испољавање родне неједнакости кроз неравнотежу у обављању руководећих и извршних послова на газдинству (удео жена носилаца газдинства, на чије име функционише газдинство је свега око 17%, а још је ниже њихово учешће у својству управника, односно доносиоца одлука у погледу

организовања пољопривредне производње на газдинству - 16% и стално запослене радне снаге на газдинству - 14,8%; највећи удео неформално ангажоване радне снаге у обављању пољопривредних послова такође чине жене - 63%).

Поред ових мера, а имајући у виду изузетно неповољан положај жена у сеоским подручјима, укључујући здравље, потребно је развити свеобухвати нормативни и стратешки оквир ради унапређења економске, социјалне, здравствене и физичке безбедности сеоских жена.

2.4. Образовање

У погледу родне равноправности, област образовања је неопходно посматрати са више аспекта:

1. Родна равноправност у погледу приступа образовању

У Републици Србији девојчицама и дечацима, девојкама и младићима, женама и мушкарцима, обезбеђен је једнак приступ образовању на свим нивоима. Не постоје разлике у школама и школским предметима у погледу доступности девојчицама и дечацима. Спровођење концепције једнаке доступности у образовању у протеклих 50 година довело је до тога да не постоји разлика у стопи уписа девојчица (98%) и дечака (98,4%) у основну школу. Разлике у доступности средњег образовања између девојчица и дечака не постоје у погледу средње стручне спреме, али је сам избор занимања често руковођен традиционалним поделама на мушка и женска занимања. □ Међу ученицима који завршавају средње четворогодишње опште образовање (гимназије) више је девојчица (58%) него дечака (42%). Такође, девојчице су у већини међу ученицима који завршавају средње стручне четворогодишње школе (52% девојчица, према 48% дечака). Дечаци су бројнији у подручјима образовања: електротехника, машинство и обрада метала, геодезија и грађевинарство, саобраћај, шумарство и обрада дрвета и геологија и рударство. □ Међу дипломираним студентима у 2012. години, жене чине више од половине у подручјима образовања: образовање (87%), здравство и социјална заштита (73%), уметност и хуманистичке науке (71%) и друштвене науке, пословање и право (61%). Мушкарци чине већину свих дипломираних у подручјима образовања: техника, производња и грађевинарство (65%), природне науке, математика и информатика (54%), пољопривреда и ветерина (54%) и услуге (51%). Традиционализам у односу на родне улоге условљава већу техничку неписменост жена, што их касније додатно маргинализује на тржишту рада.

□ Високе школе и факултете уписују и завршавају више жене. Међу уписаним студентима жена је 56%, а међу дипломираним 58% (подаци за 2012. годину).

□ У 2012. години докторирало је више мушкараца (52%) него жена (48%).

Приступ образовању је отежан деци, посебно девојчицама, из маргинализованих група (као што су сиромашни, Роми, деца са инвалидитетом, у сеоским подручјима).

У погледу нивоа образованости одраслих, скоро 10% жена и око 4% мушкараца који живе у градским насељима је без основне школе или има непотпуну основну школу. У насељима типа „остало” преко 30% жена и око 17% мушкараца није никада ишло у школу или има непотпуну основну школу.

2. *Образовање за родну равноправност, културу људских права и поштовања и уважавања различитости* у циљу унапређења комуникације међу половима, превенције дискриминације и мењање родних стереотипа и патријархалних културних образаца. Тренутно, људска права и недискриминација су предмет наставе једино грађанског васпитања, а заправо треба да постоје скоро у свим предметима кроз курикуларни садржај.
3. *Родна осетљивост у свим сегментима образовног процеса*

Ово подразумева третман девојчица и дечака, девојака и младића у складу са њиховим специфичним потребама, употребу родно осетљивог језика у школама и на факултетима, родно осетљив садржај уџбеника, родно осетљив садржај предмета, елиминацију родних стереотипа и предрасуда и укључивање женског доприноса науци, култури и уметности у садржаје предмета. Тренутно, образовни процес у Србији није родно осетљив.

Анализа програма у реализацији наставе Грађанског васпитања, урађена 2010. године уз подршку Управе за родну равноправност Министарства рада, запошљавања и социјалне заштите, показала је да и наставници/це и ученици/це имају изграђене родне стереотипе, а програм је конципиран из перспективе родне неутралности.

Академски студијски програми друштвено-хуманистичких наука, ван Центара за интердисциплинарне и мултидисциплинарне студије, нису родно осетљиви и не садрже предмете који на интердисциплинаран начин укључују увођење родне перспективе у поједине наставне садржаје (на пример, родно буџетирање у студије економије).

4. *Равноправан положај жена и мушкараца на раду и учешће у одлучивању и управљању*

Ово подразумева једнаки третман у погледу услова запошљавања, стручног усавршавања, напредовања, висине зараде итд. раду без дискриминације по било којој основи, једнака права жена да буду на управљачким позицијама и др. Ово подразумева и сразмеран број директорки/директора у односу на број запослених жена и мушкараца у образовним установама и настојање да у школским и управним одборима образовних установа буде бар 30% жена. Тренутно, у основним и средњим школама запослено је укупно 72657 жена и 29814 мушкараца. Од тог броја 695 је директорки, а 924 директора. Међу васпитачицама је 95,5% жена, у основним школама међу наставним особљем је 71,8% жена, а на факултетима међу предавачима је 29,4% жена. На челу свих наших универзитета до сада је било само шест ректорки (у Београду и Новом Саду). На челу Српске академије наука и уметности никада није била жена, а међу њеним члановима има их само 6%.

С обзиром да је родна равноправност мултисекторско питање, оно захтева приступ и улазак и кроз неформалне облике образовања.

У области образовања, и то у циљу унапређења родне равноправности и побољшања положаја жена, постигнути су значајни резултати у протеклих двадесет година, и то, још од 1990-тих у области неформалног образовања, а после 2000. године и у области формалног/универзитетског образовања, захваљујући *женским/родним студијама*. Кроз Центар за женске студије у Београду, Удружење Женске студије и стваралаштво у Новом Саду, центре у Нишу и у другим градовима Србије прошло је

неколико хиљада полазника/ица којима је учествовало више од 200 предавачица из земље и иностранства. Полазнице су углавном биле студенти/киње универзитета, али и наставници/е, активисткиње, као и припаднице маргинализованих група (Ромкиње), и др.

Од 2000. године на једном броју факултета на Универзитету у Београду и Новом Саду, уводе се додипломски (изборни) и постдипломски (мастер и докторски) програми студија рода. Тако је на Факултету политичких наука у Београду, у оквиру додипломског програма, уведен изборни предмет *Женске студије/Студије рода* који је годишње слушало и до 50 студената/киња. Од 2006/2007 школске године на истом факултету, магистарски/мастер програм *Студија рода*, похађало је у просеку 12 студената/киња годишње, које су успешно завршиле студије или су у завршној фази писања мастер рада. Такође, и полазници/е других мастер програма на истом факултету (студије медија, социјалног рада) у великом броју (до 25 годишње) се опредељују за неке изборне предмете са мастер програма студија рода. На Универзитету у Новом Саду АЦИМСИ Центар за родне студије постоје од 2003. године као акредитовани постдипломски програм са интердисциплинарним приступом у истраживању и интегрисањем родно осетљивог приступа у проучавањима у оквиру друштвено-хуманистичких наука. Оне доприносе промени академске парадигме, преиспитивању устаљених начина мишљења и патриархалних културних образаца и увођењу димензије рода и у друге области какве су законодавна, друштвена, уметничка и језичка пракса. До данас, на Родним студијама је одбрањено 10 докторских дисертација, 6 магистарских теза, 2 специјалистичка и 24 мастер радова. Поред наставе, Родне студије воде истраживачке пројекте и активно су присутне у локалним заједницама широм Војводине и доприносе оспособљавању локалних механизма за родну равноправност, што представља огроман људски потенцијал на који се можемо ослонити у смислу едукација на свим нивоима, посебно јер је један број дипломираних /доктораната из редова маргинализованих и вишеструко дискриминисаних група (националне мањине, Ромкиње и др.). Институционализација родних студија на универзитетима до сада није праћена одговарајућом подршком државе у погледу обезбеђења инфраструктуре, истраживања, издаваштва и стипендија.

Имајући у виду кључну улогу које образовање и васпитање има у отклањању родних стереотипа и предрасуда, потребна је ефикаснија државна интервенција ради обезбеђења родно осетљивих наставних програма и садржаја у формалном образовању на свим нивоима, као и ради спровођења политике једнаких могућности у образовним институцијама свих нивоа.

2.5. Насиље над женама

Насиље над женама је најчешћи облик кршења женских људских права. Препознавајући структурну природу насиља над женама као родно заснованог насиља и облика дискриминације жена, Република Србија је прихватила међународне и регионалне стандарде родне равноправности који указују да је постизање *de jure* и *de facto* равноправности између жена и мушкараца кључни елемент у превенцији насиља над женама.

У Републици Србији девојчице и жене су још увек често изложене озбиљним облицима насиља као што су насиље у породичним и партнерским односима, сексуално узнемиравање, силовање и прогањање. Подаци показују да је свака друга жена у Србији

доживела неки облик физичког насиља (46,1%), а свака трећа је доживела неки физички напад од неког члана породице (30,6%). Најчешћи починиоци економског (50,6%), психолошког (58%) и физичког (71,7%) су партнер односно муж жртве. Најчешћи облик насиља у породичним и партнерским односима је психолошко насиље, затим физичко и економско насиље. Трећина жена је искусила неки облик или комбинацију различитих облика насиља. Најозбиљнији случајеви физичког насиља над женама су извршени од стране мушкарца (96%). У 2013. години, мушкарци (1451) су чинили 95% свих осуђених пунолетних лица за кривично дело насиље у породици.

Од 2000. године Република Србија је усвојила низ одредби, стратешких докумената и протокола поступања надлежних државних органа у циљу спречавања и отклањања родно заснованог насиља. У сарадњи са женским групама и организацијама цивилног друштва дефинисани су приоритети интервенције у Националној стратегији за побољшање положаја жена и унапређивање родне равноправности (2010 - 2015) и у Националној стратегији за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима (2011 -2015). Од 2005. године имплементирано је пет пројеката на државном и покрајинском нивоу подржаних од стране Уједињених нација у Србији: „Школе без насиља“ (2005-2012) под покровитељством Министарства просвете и науке и UNICEF-а, „Борба против сексуалног и родно заснованог насиља“ (2009-2012) под окриљем Управе за родну равноправност Министарства за рад, запошљавање и социјалну политику и Програма УН за развој, „Ка свеобухватном систему за окончање насиља над женама у АП Војводини“ (2009-2012) од стране Покрајинског секретаријата за рад, запошљавање и равноправност полова уз подршку УН Труст Фонда за борбу против насиља над женама и „Интегрисани одговор на насиље над женама у Србији“ уз подршку УН агенција у Србији.

Захвајујући овим и другим активностима, у којима су биле укључене и женске организације, унапређен је нормативни и стратешки оквир за спречавање и отклањање насиља над женама. Већина облика овог вида насиља гоне се по службеној дужности. Поред Кривичног законика, измењени су и допуњени Законик о кривичном поступку, Породични закон, Закон о прекршајима, Закон о раду, Закон о социјалној заштити, Закон о оружју и муницији. Закон о равноправности полова (2009) је означио насиље засновано на полу као дискриминацију у складу са међународним стандардима. Влада Републике Србије је усвојила Општи протокол о поступању и сарадњи установа, органа и организација у ситуацијама насиља над женама у породици и партнерским односима (2011), а усвојена су и четири посебна протокола у области унутрашњих послова, социјалне заштите, здравља и правде. Спровode се обуке полицијских службеника, судија и тужилаца о примени законских решења, обуке новинара о родно осетљивом извештавању о случајевима насиља над женама, као и обуке запослених у професионалним службама подршке на локалном нивоу за примену сета протокола, повезивање и координисану акцију. Формирана је мрежа сигурних кућа/прихватилишта у 14 градова којима координирају центри за социјални рад и женске организације, а 14 локалних самоуправа и 16 београдских општина пружају бесплатну правну помоћ женама које су преживеле насиље. Формирана је Национална мрежа за третман починилаца насиља у породици.

На нивоу АП Војводине, 2008. године усвојена је Стратегија за заштиту од насиља у породици и других облика родно заснованог насиља за период од 2008. до 2012. године (Службени лист АПВ бр. 20/2008). Стратегија је представљала први стратешки документ у Републици Србији, који је био усмерен на превенцију и заштиту од насиља у партнерским односима. Стратегија је у периоду од 2009. године до краја

јуна 2013. године успешно спроведена, а мере су реализоване у свих 45 општина. Реализацијом мера руководио је Покрајински секретаријат за привреду, запошљавање и равноправност полова. Скупштина АП Војводине је 23. децембра 2014. године донела Одлуку о Програму за заштиту жена од насиља у породици и у партнерским односима и других облика родно заснованог насиља у АП Војводини за период од 2015. до 2020. године.

Упркос евидентном напретку који је Република Србија постигла у успостављању нормативног, стратешког и институционалног одговора на насиље над женама, овај вид насиља је и даље широко распрострањен. Учесталост случајева и смртних исхода породичног насиља над женама указују на потребу унапређивања рада државних служби, анализе спровођења мера дефинисаних односно Националном стратегијом, протоколима о поступању и сарадњи организација, установа и органа у заштити жена од насиља. Током 2014. године у породично-партнерском односу убијено је 27 жена, а у првих шест месеци 2015. године 21 жена. Одбор за људска и мањинска права и равноправност полова Народне скупштине је 26. маја 2015. године својим закључком изразио „забринутост и потребу предузимања хитних мера од стране свих надлежних државних органа и институција и стриктног поштовања важећих прописа и протокола у овој области“. Одбор је упутио апел надлежним министарствима да што хитније приступе „потребним изменама прописа из области кривичног и породичног права, родне равноправности и унутрашњих послова, уз консултације са организацијама цивилног друштва“. Одбор је оценио да „насиље над женама и породично насиље у великом делу проистиче из постојећих стереотипа о родно заснованим улогама жена и мушкараца, због чега је неопходно да сви органи и институције, укључујући систем образовања и медије, предузимају мере у циљу подизања свести о недозвољености насиља над женама и породичног насиља“.

У складу са препоруком бр. 23. и одредбама д) е), ф) и г) Комитета за елиминисање дискриминације жена из Закључних запажања у вези са Другим и трећим периодичним извештајем о примени Конвенције о елиминисању свих облика дискриминације жена, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва спровео је Квалитативно истраживање о делотворности механизма за борбу против насиља над женама на националном и локалном нивоу. Након серије консултативних састанака са свим кључним институцијама и организацијама цивилног друштва предложене су конкретне препоруке за унапређење системског одговора против насиља над женама.

Имајући у виду раширеност ове негативне појаве и потребу свеобухватног и мултисекторског одговора, израдиће се посебна национална стратегија за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима за период од 2016. до 2020. године и пратећи акциони план усклађеним са политикама ЕУ.

2.6. Медији

Уклањање родних стереотипа у средствима јавног информисања и промоција родне равноправност дефинисана је као један од стратешких циљева претходне Националне стратегије за побољшање положаја жена и унапређивање родне равноправности. Етички кодекс новинара Србије обавезује новинаре/ке да избегавају дискриминацију засновану, између осталог, на раси, полу, старости и сексуалном опредељењу. Под окриљем Управе за родну равноправност приређено је низ публикација намењених унапређивању представљања жена у медијима и елиминисању

стеретипизирања, као што су Приручник за медијско извештавање о насиљу у породици и насиља над женама (2011), Водич за родно осетљив приступ медијима у Србији (2012) и Злоупотреба жена у огласима (2010). Повереник за заштиту равноправности је објавио истраживање о медијима и дискриминацији у Србији (2012) и посебну публикацију „Медији у Србији: од дискриминације до равноправности“. За новинаре/ке и уреднике/це организован је низ семинара и обука о антидискриминационим нормама и о родно осетљивом извештавању.

Медији су подстицани да на коректан и објективан начин пишу и о женама и о мушкарцима и да избегавају стереотипе и предрасуде. Министарство културе и информисања, у складу са надлежностима у области информисања и медија, у периоду од 2011. до 2015. године подржало је низ пројеката и програма јавних гласила и продукција који су имали за циљ указивање на положај жена у друштву и широк спектар проблема у тој области (насиље над женама, дискриминација жена у политичком животу и другим сферама јавног живота, женско предузетништво, жене у науци, положај жена са инвалидитетом, Ромкиња и других угрожених група, стереотипи о улози жене у породици и друштву и др.).

Ипак, ови напори нису допринели да се начини жељени напредак у погледу отклањања стереотипног приказивања жене у медијима. Изостао је систематичан приступ у циљу увођења родно осетљивог извештавања јавног сервиса, нису спроведене обуке за уреднике/це и новинаре/ке о родно осетљивом извештавању, није било реакција на медије који мизогино и дискриминаторски извештавају, нити су вођене јавне кампање ради промовисања Закона о равноправности полова, односне Стратегије и активности предвиђених Стратегијом.

Етички кодекс новинара се недовољно поштује. Медији и даље рефлектују и подстичу патријархалне културне обрасце и стереотипизирани родне улоге жена и мушкараца. Сексизам је присутан у медијском говору, посебно ако је реч о приказивању жена које се налазе на функцијама и позицијама одлучивања у политичкој, јавној и привредној сфери. Случајеви насиља у породици и унутар партнерских односа и надаље се често приказују на сензационалистички начин, додатно виктимизирајући жене и девојчице жртве насиља. У комерцијалним медијима преовладава омаложавајуће и порнографско приказивање жена, као објеката сексуалне жеље или објеката за гледање. Мало је медија који користе родно осетљив језик и на тај начин додатно чине жене невидљивим у јавности. Тзв. „женски медији“ се углавном баве проблемима везаним за физички изглед и појаву жене, а женама се обраћају као домаћицама.

Поред тога, медији ретко приказују достигнућа жена у јавном и политичком животу, економији, предузетништву, науци и образовању... Ретко се говори о доприносу жена економском и друштвеном развоју. Жене су ређе од мушкараца присутне у вестима и ређе се интервјуишу или питају за мишљење. Поједине категорије жена су скоро у потпуности медијски „невидљиве“ (Ромкиње, жене са инвалидитетом, жене другачије сексуалне оријентације, припаднице мањинских националних група, старије жене, сеоске жене). Све ово доприноси опстајању патријархалног родног режима и родних стереотипа који подстичу родно засновану дискриминацију. Женске организације и удружења се активно боре против стереотипног приказивања жена и мушкараца и сексизма у медијима. С друге стране, иако нема прецизних података о полној структури запослених у медијима, видљиво је да су жене постале већина у новинарству. Но оне се и овде срећу са феноменом „стакленог плафона“ у

напредовању: све је више жена међу новинарима, али не и међу уредницима, а још их је мање на местима руковођења. Показује се да феминизација новинарства не доводи аутоматски до отклањања стереотипног приказивања жена у медијима, јер и саме жене новинарке и уреднице чувају патријархални код трудећи се да докажу да је 'професија неутрална'.

Имајући у виду значај који медији могу да дају унапређивању положаја жена и родне равноправности, и у наредном периоду ће бити потребно наставити радити на афирмацији родно осетљивог медијског извештавања, употребе несексистичког језика и уклањања мизогиније у медијским садржајима, посебно у случају вишеструко дискриминисаних група.

2.7. Спорт

У оквиру Стратегије развоја спорта за период 2014-2018. године („Сл. гласник РС“, бр. 1/15) дефинише се приоритетани циљ повећање обухвата бављења грађана и грађанки спортом кроз развој и унапређење спортске рекреације који кроз остале циљеве укључује значајне обавезе по питању активног учешћа жена у националном спорту. У вези са тим усаглашени су и очекивани исходи да се више жена укључује како у бављење спортом, тако и у руководећи рад у организацијама у области спорта, укључујући и учешће најмање једне четвртине жена у управним органима и телима организација у области спорта, што потврђује озбиљну намеру да се кроз овај стратешки документ исто питање апсолутно испуштује. Законом о спорту („Службени гласник РС“, бр. 24/11 и 99/11 – др. закон) и свим осталим документима који ближе уређују систем спорта у Србији, жене у спорту су део равноправног развојног сегмента. Правна регулатива у области спорта прилагодила је посебне услове за све врсте категоризације и скалирања спортског постигнућа жена. Правилник о категоризацији спортиста представља сажет индикатор могућности напредовања жена кроз систем спортског усавршавања и валоризације такмичарског савршенства.

У овој области се континуирано спроводе препоруке националне конференције са међународним учешћем о женском спорту и поштовању родне равноправности. Прва конференција „Жене и спорт“ одржана је 1999. године следећи препоруке Пекиншке декларације и Платформе за акцију. Комисија Олимпијског комитета Србије је организовала ову тематску конференцију 2005, 2010, 2011. и 2012. године, а препоруке се реализују у сарадњи са Спортским савезом Србије. Главни циљ Конференције је успостављање мреже за ближу сарадњу између гранских савеза на нивоу њихових женских представника; налажење системских решења путем едукације, истраживања и системску подршку; креирање платформе за разговор и размену искустава; примена Закона о равноправности полова; повезивање и сарадња са мрежама у другим земљама региона и Европе и примена закључака и препорука. Конференција «Жене и спорт» која се годишње одржава у организацији цивилног сектора представља иницијативу у циљу већег учешћа жена у спортским активностима и спортским организацијама.

Доследном реализацијом Стратегије за развој спорта допринеће се отклањању дискриминације жена у бављењу аматерским и професионалним спортом. Повереник за заштиту равноправности поднео је 2011. године тужбу надлежном суду због

дискриминације женских фудбалских клубова у односу на мушке фудбалске клубове, а на основу пола играча/играчица, оцењујући да се ради о стратешки важном случају⁴.

2.8. Увођење родне равноправности у јавне политике и програме

Усвајањем Националне стратегије за побољшање положаја жена и унапређивање родне равноправности (2010 - 2015), Република Србија се определила за увођење усклађене политике у циљу интегрисања родне равноправности у све области деловања институција система. У том погледу предузимане су активности везане за увођење родног буџетирања, од израде смерница за државне органе до организовања обука и семинара. Од 2008. године реализован је значајан број пилот пројеката у овој области. Пројекти су реализовани на свим нивоима, од националног до локалног, од стране различитих актера, како органа управе тако и женских невладиних организација, најчешће уз подршку UNWomen. Уз подршку овог Фонда, у низ градова су реализовани су семинари обуке представника/ца локалне власти о родном буџетирању.

Најсистематичнији рад на интегрисању родне равноправности у јавне политике остварен је у оквиру Покрајинске владе и њиме координира Покрајински секретаријат за привреду, запошљавање и равноправност полова у сарадњи са Покрајинским секретаријатом за финансије. Због постигнутих резултата у оквиру ове родно буџетске иницијативе, рад Покрајинског секретаријата је препознат као пример добре праксе од стране Уједињених нација и као такав је уврштен у глобалну збирку добрих пракси у остваривању Миленијумских циљева развоја као једини пример из целог региона.

Од недавно се и Министарство финансија активно укључило у родно буџетску иницијативу. Реализацијом пилот пројектата постигнути су значајни резултати у различитом обиму на различитим нивоима:

- Повећано је интресовање за питања интегрисања родне равноправности у јавне политике и нарочито буџете,
- Изградња капацитета различитих актера (запослених у управи, чланице невладиних организација),
- Спроведене родне анализа одабраних програма чиме је унапређена свест о родном утијају јавних политик; израђене препоруке за њихово унапређење са становишта родне равноправности,
- Развијене су смернице за увођење родног буџетирања и практичне методологије за спровођење родно буџетских анализа,
- Предузети су кораци за увођење родне перспективе у буџетски документ (Упутство Покрајинског секретаријата за финансије из 2009. године, Упутство Министарства финансија из 2014. године),
- У Буџету АП Војводине за 2015. годину је, у оквиру преласка на програмски модел буџета дат преглед родних индикатора за програме и програмске активности које реализују покрајински органи.

Увођење програмског буџета пружа значајне могућности за интегрисање родног буџетирања у редован буџетски процес. Програмски буџет, предвиђен Законом о

---

⁴ *Редовни годишњи извештај Повереника за заштиту равноправности за 2011. годину*, стр. 51.

буџетском систему („Службени гласник РС”, бр. 54/09, 73/10, 101/10, 101/11, 93/12, 62/13, 63/13 – испр. и 108/13) садржаће програме и активности корисника буџетских средстава који се спроводе са циљем ефикасног управљања средствима по предложеним програмима. Међутим, родно буџетирање се још увек налази у фази пилот пројеката. Не постоји обухватан нормативни оквир за родно буџетирање. Недовољна су знања и капацитети запослених у установама за рад у области родног буџетирања. Још увек не постоји довољно разумевање ове тематике као укључивања интереса и заступљености потреба како мушкараца тако и жена у буџетирање.

Одређени помаци учињени су у погледу унапређивања оспособљености државних службеника и службеница за укључивање родне равноправности у поједине политике. У складу са препоруком број 17 из Закључних запажања у вези са Другим и трећим периодичним извештајем о примени Конвенције о елиминисању свих облика дискриминације жена, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва у сарадњи са Канцеларијом за европске интеграције и UNWomen покренуо је иницијативу подизања капацитета државних службеника и службеница који је баве и програмирањем средстава донаторске помоћи са циљем укључивања родне димензије у све процесе планирања, имплементације, процеса праћења и извештавања у оквиру Инструмента претприступне помоћи (IPA), а како би сва ресорна министарства и државне институције интегрисале родну димензију кроз своје документе планирања и системско увођење родних политика. Један од посебних циљева је унапређење знања државних службеника и службеница о родној равноправности, као и обезбеђивање да сви процеси доношења стратешких докумената, прописа и планирања пројеката буду подједнако усмерени на остваривње једнаких циљева како за мушкарце тако и за жене у Србији.

За анализу стања, доношење одговарајућих мера и праћење њихове реализације неопходно је редовно системско обезбеђивање статистичких показатеља и њихово унапређивање. Статистички подаци су нужни ради креирања и спровођења политика које су усмерене на отклањање неравноправности и унапређење једнаких могућности. Родно осетљива статистика не подразумева само разврставање и приказивање постојећих података по полу, већ и уважавање разлика у проблемима и изазовима с којима се жене и мушкарци сусрећу у свим сферама живота. Закон о равноправности полова обавезује све установе и организације које обављају јавна овлашћења, јавна предузећа и привредна друштва да податке које прикупљају, обрађују и евидентирају исказују по полу (чл. 40, ст. 1), но ова обавеза се не поштује свуда. Не прикупљају се родно осетљиви подаци о примени посебних мера за унапређивање положаја жена, укључивши из угрожених група, као и о свим облицима насиља над женама. Не спроводе се анализе о утицају јавних политика на положај жена и мушкараца. Приликом креирања политика не ослања се у довољној мери на родно осетљиву евиденцију и статистику.

Републички завод за статистику посвећен је изградњи одрживог институционалног оквира родне статистике. Сва истраживања која спроводи и прикупља податке на нивоу лица садрже и одредницу пол, укључујући и новија истраживања која су усклађена са статистиком Европске уније (Анкета о радној снази, Анкета о приходима и условима живота, Истраживање о коришћењу времена и др.). Од 2005. године се на сваке три године публикују изабрани подаци по полу (публикација „Жене и мушкарци у Србији“). У сарадњи са Европским институтом за родну равноправност у току је израда Индекса родне равноправности који треба да буде мерни инструмент за утврђивање стања положаја жена и мушкараца и родне

равноправности у Републици Србији. Индекс родне равноправности ће бити направљен по узору на Европски индекс родне равноправности и садржаће домене који се односе на рад, новац, знање, време, моћ, здравље, неравноправност и насиље. Редовно и свеобухватно праћење и приказивање родно осетљивих података омогућава сагледавање стања у друштву у погледу родно засноване дискриминације, као и креирање, планирање и спровођење политика које су усмерене на отклањање неједнакости и унапређење положаја дискриминисаних група или појединаца/ки.

Многе институције и установе не воде родно разврстану евиденцију и статистику, па је стога тешко доћи до података о полној структури чланова управних и надзорних одбора (нпр. у институцијама културе, спортских савеза и удружења, медија). Унапређење родно осетљиве статистике и евидентирање родно разврстаних података у свим сферама јавног и политичког живота допринеће бољем сагледавању стања родне равноправности и оцењивању ефикасности политика и мера у овој области.

Поред тога, имајући у виду велике регионалне диспаратите, податке о ефектима антидискриминационих политика и политика једнаких могућности треба обједињавати и приказивати по регионалним критеријумима. Ово је потребно ради сагледавања стварних ефеката, исхода и резултата циљева и мера тих политика, укључујући и примену ове Стратегије. Према степену развијености јединица локалних самоуправа, од укупно 145 општина и градова, 46 је изузетно неразвијено, од чега 23 припада групи девастираних подручја, односно оних општина чији је степен развијености испод 50% републичког просека. Регионални диспаритети су изражени и у погледу друштвених група које су највише изложене ризику од сиромаштва, а тиме и ризику од вишеструке дискриминације. Подаци показују да је најугроженије становништво оно које живи изван урбаних подручја, посебно у Централној Србији, деца и млади, необразовани, незапослени и неактивни носиоци домаћинства.

Већина државних органа, институција, установа, укључивши и оне на локалном нивоу, као и већина политичких странака, синдиката и удружења послодаваца, не обезбеђују примену међународних и регионалних (Савета Европе и Европске уније) стандарда родне равноправности. Управа за родну равноправност Министарства рада, запошљавања и социјалне политике је 2012. године објавила Смернице и контролне листе за доносиоце одлука у вези са спровођењем и поштовањем родне равноправности, али је њихова примена слаба и спорадична. Упркос формалног опредељења ка остваривању родне равноправности, многи државни органи, институције и установе не користе родно осетљив језик. Политике дефинисане у стратешким, планским и другим документима по правилу нису родно осетљиве. Уколико циљају на родну равноправност, то чине уграђивањем посебне '*женске*' компоненте формулисањем посебних делова, програма или мера за жене и девојчице, или додавањем '*компоненте родне равноправности*'. Родна равноправност није препозната као питање развоја.

Од изузетног значаја је да жене равноправно учествују и у креирању економске и развојне политике. У процесима одлучивања у овим областима женама није обезбеђен равноправан приступ, упркос томе што имају капацитета, знања, потреба и интереса да учествују у планирању и уобличавању економске и развојне политике у целини, а не само у сегментима који се непосредно односе на жене, као што је на пример женско предузетништво. Такође је важно да специфичне потребе жена продру у тзв. '*mainstream*' економску политику. Родни аспект економије ће укључити и улоге

коју жене и мушкарци имају или могу да имају у стварању нове економске вредности. Одлучивање о развоју и економском развоју је кључно за унапређење економског положаја жена. Економска политика која се заснива на родној равноправности и која је подстиче нужно је мултисекторска. Таква економска политика не раздваја у планирању економске мере од мера у другим областима, као што су образовање, социјална политика, пољопривреда, здравље и насиље над женама, с обзиром да су ефекти ових политика за положај жена и мушкараца међусобно повезани и испреплитани.

За разлику од посебних мера које су усмерене ка отклањању тачно одређених дискриминација и њихових последица, постојање родне равноправности у политикама и мерама циља ка елиминисању узрока дискриминације. Оно је истовремено и циљ и стратегија. Често се употребљава и израз „родна перспектива у јавним политикама“ што значи да родна равноправност постаје део јавне политике.

Поред политика усмерених ка решавању специфичних проблема и отклањања одређених дискриминација, у наредном периоду ће се уложити напори ка укључивању родне равноправности у све политике и програме путем реорганизовања, унапређења и евалуације политичких процеса. То подразумева примену одређених аналитичких, образовних и саветодавних техника, као што су евидентирање и прикупљање родно осетљивих података, примена родно осетљивог језика, родно буџетирање, родна анализа политика, програма и мера, истраживања из области родних студија, обуке и подизање свести доносиоца одлука и људских ресурса.

2.9. Институционални механизми родне равноправности

Република Србија је формирала механизме родне равноправности на свим нивоима власти: законодавне, извршне, као и независне надзорне механизме на националном, покрајинском и локалном нивоу. И поред непостојања координације међу њима, они су допринели успостављању нормативног и политичког оквира родне равноправности, укључујући област насиље над женама. На националном нивоу формиран су Одбор за људска и мањинска права и равноправност полова као стално радно тело Народне скупштине (од 2003.), Савет за равноправност полова (од 2004.), Одсек за унапређење родне равноправности у оквиру Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања (од 2014.). Координационо тело за родну равноправност, именовано је од стране Владе Републике Србије 30. октобра 2014. године са задатком разматрања свих питања и координисања рада органа државне управе у вези са родном равноправношћу. Координационо тело је заменило Управу за родну равноправност, основану 2007. године као Сектор за родну равноправност у оквиру Министарства рада и социјалне политике. Заштитник грађана⁵ и Повереник за заштиту равноправности (формиран Законом о забрани дискриминације) у оквирима својих надлежности баве се питањима родне равноправности. Управа за родну равноправност је константно пратила и подржавала локалне механизме у иницијативама и спровођењу локалних Акционих планова.

На нивоу АП Војводине формиран су Одбор за равноправност полова Скупштине АП Војводине, Покрајински секретаријат за привреду, запошљавање и равноправност полова, Савет за родну равноправност и Завод за равноправност полова. У оквиру институције Покрајинског омбудсмана делује заменик/ца Покрајинског омбудсмана за равноправност полова.

⁵ Закон о заштитнику грађана („Сл. гласник РС“, бр. 79/05 и 54/07)

Највеће достигнуће представља развијање свести о постојању законске обавезе за јединице локалне самоуправе да се уопште баве питањима родне равноправности. Повећано разумевање и свест о овој обавези може се видети кроз оснивање локалних механизма, задуживање лица за родну равноправност, и у мањем броју, усвајање Европске повеље о родној равноправности на локалном нивоу и Акционих планова за родну равноправност. Истраживање „Подршка локалним самоуправама у Србији у процесу европских интеграција које је за потребе Сталне конференције градова и општина урадио Институт за социолошка истраживања крајем 2014. године показало је напредак у броју основаних локалних механизма за родну равноправност, и то, у односу на 2010. пораст са 53.2% на 90% општина, а у броју лица задужених за родну равноправност пораст у односу на 2010. годину са 32% на 71.2%. Остварен је минимални помак у разумевању родне равноправности као не само женске теме, већ развојног питања. Стална конференција градова и општина настојала да своје активности координира са институцијама централног нивоа (Управа за родну равноправност, Повереник за заштиту равноправности, Заштитник грађана, Канцеларија за људска и мањинска права), међународним организацијама (OSCE, NDI, UNWomen) и организацијама цивилног друштва и женским организацијама како би се остварила синергија учинака и постигли максимални резултати.

Иако је пораст у броју механизма родне равноправности на локалном нивоу значајан, и даље постоје бројни изазови: улога ових тела није јасна, нису свуда активна, не остварују утицај. Лица се задужују за ову област на волонтерској бази, немају јасан опис послова које треба да обављају и врло ретко су на управљачким и утицајним позицијама у структури.

Мноштво нових закона и пре свега рационализација јавног сектора, одразиће се на постављање приоритета у локалним самоуправама. То може бити предност, јер се родна равноправност може наћи високо на тој листи, или недостатак уколико ова тема остане без ресурса. Ограничени ресурси и недовољна подршка политичких актера били су највећа препрека раду ових механизма на свим нивоима.

2.10. Вишеструка дискриминација

Дискриминација лица по основу два или више личних својстава (вишеструка дискриминација) је квалификована Законом о забрани дискриминације као тежак облик дискриминације (чл. 13, т. 5), јер су негативне последице које изазива много веће. Ова тзв. интерсекцијска дискриминација, односно дискриминација пресека, је она врста дискриминације код које истовремено делује неколико основа за различито поступање. У таквим случајевима се вишеструки идентитети појединаца толико међусобно испреплићу да се не могу посматрати издвојено. Припадници/це угрожених група често доживљавају дискриминацију на основу више различитих личних својстава (пол, доб, инвалидитет, етничка припадност, брачни статус, здравствено стање, сексуална оријентација и др.) Овде пол као основ дискриминације има посебну улогу, с обзиром да су жене које припадају угроженим групама у многим областима изложеније дискриминацији и социјалној искључености него мушкарци.

Пракса Повереника за заштиту равноправности показује да је вишеструка дискриминација најприсутнија у односу на жене, због њиховог пола и брачног и

породичног статуса, и то у поступку запошљавања и на радном месту⁶. Стратегијом превенције и заштите од дискриминације из 2013. године утврђено је да су дискриминацији и дискриминаторском поступању више изложене особе и групе: по основу припадности националним мањинама, жене, ЛГБТИ особе, особе са инвалидитетом, старије особе, деца, избеглице, интерно расељена лица и друге угрожене мигрантске групе, на основу верске припадности и лица чије здравствено стање може бити основ дискриминације. Национална стратегија запошљавања за период 2011 –2020. године утврђује следеће посебно осетљиве друштвене групе на тржишту рада Републике Србије: Роми, избеглице и интерно расељена лица, особе са инвалидитетом, сеоско становништво (посебно сеоско становништво које не поседује земљу и сеоско становништво у југоисточној Србији), необразоване особе, жене, млади (15–24) и старија лица (50–64), дугорочно незапослени, самохрани родитељи, корисници новчане социјалне помоћи, деца без родитељског старања, жртве трговине људима и сл. Стратегија за смањење сиромаштва у Србији из 2003. године као осетљиве друштвене групе означава: особе са инвалидитетом, децу, младе, жене, старије преко 65 година, припаднике ромске мањине, необразоване, незапослене, избегла и интерно расељена лица и становништво у сеоским подручјима.

Узимајући у обзир резултате Евалуације Акционог плана (2010-2015), ситуациону анализу стања родне равноправности и закључке консултација са јединицама локалних самоуправа и организацијама цивилног друштва, ова Стратегија идентификује као угрожене групе посебно изложене ризику вишеструке дискриминације: Ромкиње, жене старије од 60 година, млади, сеоске жене, жене које трпе насиље у породици, жене са инвалидитетом, самохране мајке, припаднице националних и етничких мањина, незапослене и необразоване жене. Овим листа угрожених група остаје отворена; угроженим групама се сматра свака група која је као таква идентификована имајући у виду област јавне политике која се разматра и локално окружење и околности.

Положај двоструко и вишеструко дискриминисаних жена је много неповољнији у односу на жене које не припадају овим групама. Стога ће се у наредном периоду посебна пажња поклонити спречавању вишеструке дискриминације, развијању механизма заштите и побољшању положаја угрожених група жена. Комбинација вишеструког искуства дискриминације тражи посебно поступање и посебну пажњу у оквиру опсега правне заштите. У законодавство ће се увести концепт вишеструке дискриминације како је то препоручено Закључним запажањима о Другом и трећем извештају Републике Србије пред Комитетом УН за елиминацију дискриминације жена од 25. јула 2013. године.

У складу са препоруком број 17 и одредбама б), ц) и д) Закључних запажања о Другом и трећем извештају Републике Србије пред Комитетом УН за елиминацију дискриминације жена, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе Републике Србије је припремио Извештај о имплементацији Стратегије за унапређење положаја Рома (2009-2015) којим је утврђено да је родна равноправност и унапређење положаја Ромкиња од изузетне важности за унапређење положаја жена у Републици Србији. У припреми нове Стратегије за унапређење положаја Рома посебна пажња ће се посветити родној равноправности као хоризонталном питању и њеном увођењу у све планиране мере.

---

⁶ Повереник за заштиту равноправности (2015), *Редован годишњи извештај Повереника за заштиту равноправности за 2014. годину*, Београд: Повереник за заштиту равноправности, стр. 105. и <http://www.ravnopravnost.gov.rs/sr/visestruka-diskriminacija>

Имајући у виду изузетно неповољан положај жена у сеоским подручјима, укључујући здравље, и повезаност ове проблематике са планирањем руралног развоја и развоја пољопривреде, израдиће се посебна Стратегија за побољшање положаја жена на селу.

2.11. SWOT анализа

SWOT анализа даје приказ предности, слабости, могућности и претњи у погледу унапређивања родне равноправности у Републици Србији. Ова анализа даје пресек основних информација о тренутном стању у погледу нивоа остварене родне равноправности и идентификује кључни проблем на који се одговара овом Стратегијом.

<p>Предности:</p> <ul style="list-style-type: none"> - држава Уставом обавезна да води политику једнаких могућности и примењује привремене посебне мере ради отклањања дискриминације; - развијен антидискриминациони нормативни оквир и легислатива везана за родну равноправност и заштиту од дискриминације, укључујући од насиља над женама; - одређени позитивни ефекти претходне Националне стратегије за побољшање положаја жена; - многи стратешки документи садрже посебне мере за побољшање положаја жена и унапређење родне равноправности; - усвојена посебна Национална стратегија за отклањање насиља у породици и у партнерским односима и посебни протоколи државних органа за поступање у случају насиља у породици; - пораст свести о значају родне равноправности за развој економије и друштва у целини; - институционални механизми родне равноправности установљени на националном, покрајинском и локалном нивоу; - успостављени законски механизми за заштиту од дискриминације; 	<p>Слабости:</p> <ul style="list-style-type: none"> - велика раширеност родних стереотипа и предрасуда, чак и међу носиоцима јавне власти и у наставним материјалима и уџбеницима; - формални васпитно-образовни процес, наставни програми и садржаји нису родно осетљиви; - жене изложене дискриминацији у свим сферама јавног живота, нарочито у области запошљавања и на тржишту рада, приступу положајима одлучивања и напредовању на послу; - сексизам у медијима и јавном оглашавању; - неповољан положај жена које припадају угроженим групама (младе, старије, Ромкиње, жене са инвалидитетом, сеоске жене, жене које трпе насиље у породици, самохране мајке, незапослене и необразоване жене) и које су нарочито изложене вишетрукој дискриминацији; - јавност, а посебно жене из угрожених група, недовољно упозната са механизмима заштите од дискриминације; - недовољна буџетска подршка институционалним механизмима и политикама родне равноправности; - повећан број жена које су убили њихови мужеви или партнери;
---	---

<ul style="list-style-type: none"> - повећано учешће жена у скупштинама на националном, покрајинском и локалном нивоу; - примењују се привремене посебне мере у области запошљавања, samozapošljavanja и предузетништва жена, укључујући угрожене групе; - добри резултати пилот пројеката за родно буџетирање; - родно осетљива статистика у многим областима; - развијене родне студије на универзитету; - развијена мрежа женских група и организација цивилног друштва. 	<ul style="list-style-type: none"> - мали број жена у извршним органима власти на свим нивоима; - жене из угрожених група имају ограничен приступ здравственој заштити; - CEDAW конвенција се не примењује непосредно у судским поступцима; - велике регионалне разлике у погледу утицаја патријархалне средине на положај жена; - непризната економија старања; - недовољни људски, технички и финансијски ресурси националног механизма за родну равноправност; - непостојање јасних смерница рада за локалне механизме за родну равноправност; - недовољно знање и капацитети за спровођење ових и других стратегија чији је циљ елиминисање дискриминације жена, посебно припадница угрожених група; - регионалне разлике.
<p>Могућности:</p> <ul style="list-style-type: none"> - интеграција у ЕУ; - укључивање у фондове ЕУ; - сарадња са Европским институтом за родну равноправност; - јака политичка воља да се спроводи политика једнаких могућности и побољша положај жена; - развијена Женска парламентарна мрежа; - дефинисане смернице и контролне листе за поштовање родне равноправности за доносиоце одлука у државној управи; - успостављање система ефикасне сарадње и партнерства са женским групама и цивилним друштвом; - развијена мрежа женских група и организација; 	<p>Претње:</p> <ul style="list-style-type: none"> - растуће неједнакости и социјална искљученост; - велика раширеност родних стереотипа и предрасуда, чак и међу носиоцима јавне власти; - пораст незапослености, сиромаштва, задужености и успореног економског развоја; - могуће одсуство политичке воље да се спроводи политика родне равноправности као области која није приоритет деловања; - недовољна буџетска средства за подршку планираним мерама и активностима; - недовољна информисаност јавности и недовољно развијена јавна свест; - недовољно знање и капацитет људских ресурса у државној управи - непостојање координације

<ul style="list-style-type: none"> - развијен људски потенцијал и знање потребно за примену мера и активности у циљу унапређења родне равноправности; - родна равноправност део наставног плана и програма стручне обуке државних службеника/ца; - родне студије на универзитету; - подршка донатора и партнера као што су UNWomen, UNDP, Делегација ЕУ у Србији и др. 	<p>активности између свих актера у државној управи у спровођењу планираних активности;</p> <ul style="list-style-type: none"> - недовољно разумевање проблематике родне равноправности од стране доносиоца одлука у државној управи.
--	---

3. ПРАВНИ И ПОЛИТИЧКИ ОКВИР СТРАТЕГИЈЕ

3.1. Међународни правни и политички оквир

Заштита жена од дискриминације и поштовање родне равноправности представљају основ остваривања људских права утврђен у међународним документима које је и наша земља ратификовала. Процес укључивања наше земље у европске интеграције захтева да се у остваривању и заштити основних људских права поштују највиши међународни стандарди који проистичу из тих докумената.

Кључни међународни акти са којима је ова Стратегија усаглашена су Универзална декларација УН о људским правима (1948), Конвенција о елиминисању свих облика дискриминације жена, Резолуција Генералне скупштине УН 34/180, 1979. („Службени лист СФРЈ - Међународни уговори” 11/81); Опциони протокол уз Конвенцију о елиминисању свих облика дискриминације жена („Службени лист СРЈ - Међународни уговори” 13/02); Међународни пакт о грађанским и политичким правима, Резолуција Генералне скупштине УН 2200 А(XXI), 1966. („Службени лист СФРЈ - Међународни уговори” 7/71); Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима, Резолуција Генералне скупштине УН 2200 А(XXI), 1966. („Службени лист СФРЈ - Међународни уговори” 7/71); Факултативни протокол уз Међународни пакт о грађанским и политичким правима („Службени лист СРЈ - Међународни уговори” 4/01); Факултативни протокол уз Међународни пакт о социјалним и економским правима („Службени лист СРЈ - Међународни уговори” 4/01); Конвенција УН о политичким правима жена, 1952; Конвенција о укидању свих облика расне дискриминације, 1966; Најробијска правила о побољшању будућег положаја жена, УН, 1985; Бечка декларација и Акциони програм, УН, 1993; Пекиншка декларација и Платформа за акцију, усвојена на Четвртој светској конференцији о женама, 1995; Миленијумски циљеви развоја УН, усвојени на Миленијумском самиту УН, 2000; Резолуција 1325 (2000) Савета безбедности УН, Резолуција 3521(XXX) Генералне скупштине УН Равноправност између мушкараца и жена и елиминација

дискриминације према женама, 1975; Резолуција 58/142 Жене и политичка партиципација, 2003; Конвенција о борби против дискриминације у области просвете, 1960; Конвенција о држављанству удате жене, 1957; Конвенција која се односи на дискриминацију у погледу запошљавања и занимања (МОР-К-19) 1958; Конвенција о заштити материнства (МОР-К-103) 1952; Конвенција о једнаким могућностима и третману за раднике и раднице (радници са породичним обавезама) (МОР-К-156), 1981; Конвенција о једнакости награђивања мушке и женске радне снаге за рад једнаке вредности (МОР-К-100), 1951; Генерална препорука 33 Комитета за елиминацију дискриминације жена о приступу правди, 2015.

Стратегија је усаглашена са свим документима Савета Европе у области људских права и родне равноправности. Ти документи су: Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода, 1950. измењена у складу са Протоколом број 11. („Службени лист СЦГ - Међународни уговори” 9/03, 5/05 и 7/05-испр.) са Протоколом 7 (1984) и Протоколом 12 (2000); Европска социјална повеља, 1961 и Ревидирана Европска социјална повеља, 1996; Декларација о једнакостима између жена и мушкараца као фундаментални критериј демократије, 1997; Препорука Комитета министара Савета Европе бр. R (97) 20 - О „говору мржње“; Препорука Комитета министара Савета Европе бр. R (97) 21 - О медијима и промовисању културе толеранције; Резолуција 176 (2004) о увођењу начела родне равноправности на локални и регионални ниво; Препоруке Комитета министара о: образовању ЦМ/Рец(2007)13, насиљу у породици Р(85); елиминисању сексизма у језику Р(90)4; сексуалном искоришћавању, порнографији, проституцији трговини децом и омладином Р(91)11; равноправности између жена и мушкараца Р(1229)1994; помирењу радног и породичног живота Р(96)5; улози жена у науци и технологији Р(1435)1999; интегрисању родног аспекта у јавну политику Р(98)14; учешћу жена у политичком животу европских регија Р(68)1999; поправљању положаја жена на селу Р(1321)1997; заштити жена од насиља Р(2002)5; уравнотеженом учешћу жена и мушкараца у политичком и јавном одлучивању Р(2003)3; представљању жена у медијима Р(2002)1555; стандардима и механизмима за постизање родне равноправности Р(2007)17; укључивању родних разлика у здравствену политику Р(2008)1; о репрезентовању жена у изборном систему Р (2010) 1899.

У изради ове Стратегије Република Србија је узела у обзир и стратешке циљеве дефинисане у Стратегији родне равноправности 2014 – 2017 СМ(2013)136 усвојене 6. новембра 2013. године: (1) елиминисање родних стереотипа и сексизма, (2) спречавање и борба против насиља над женама, (3) јемчење једнаког приступа жена правди, (4) постизање уравнотеженог учешћа жена и мушкараца у политичком и јавном одлучивању и (5) постизање родне равноправности у свим политикама и мерама.

Стратегија се ослања и на стратешке циљеве других тела које усвајају поједине европске институције и асоцијације, а које су од значаја за унапређивање родне равноправности, као што је Европска повеља о родној равноправности на локалном нивоу Савета европских општина и региона (2006).

С обзиром на статус кандидата за чланство у Европској унији, Република Србија поштује правну тековину Европске уније. Стога ова Стратегија узима у обзир кључне документе у овој области: Амстердамски споразум (1997.) који регулише људска права, посебно принцип једнаког третмана мушкараца и жена и забрану дискриминације на основу пола; Повељу Европске уније о основним правима, Европску стратегију за особе са инвалидитетом 2010-2020, Европску платформу за борбу против сиромаштва и

социјалне искључености, Стратегију за равноправност жена и мушкараца 2010-2015, Директиву број 2000/43/ЕС од 29. јуна 2000. године о спровођењу принципа једнаког поступања без обзира на расно или етничко порекло, Директиву број 2000/78/ЕС од 27. новембра 2000. године о општем оквиру за једнако поступање са грађанима приликом запошљавања и на раду, Директиву број 2006/54/ЕС о имплементацији начела једнаких могућности и једнаког третмана мушкараца и жена у вези са питањима запошљавања и обављања занимања, Директиву 2010/41/EU од 7. јула 2010. године о примени принципа једнаког третмана између мушкараца и жена укључених у активности samozapošljavanja, Директиву од 11. децембра 1986. године о примени принципа једнаког поступања између мушкараца и жена који раде на пољопривредним активностима, у samozaposlenom својству и о заштити samozaposlenih жена током трудноће и материнства, Препоруку Савета о промовисању позитивне акције за жене; Препоруку Комисије о заштити достојанства жена и мушкараца на послу; Резолуцију Савета о промовисању једнаких могућности за жене; Резолуцију Савета о уравнотеженом учешћу мушкараца и жена у одлучивању; Резолуцију Савета о стању здравља жена у Европској заједници; Резолуцију Савета о женама у науци; Резолуцију Савета и министара рада и социјалне политике о уравнотеженом учешћу жена и мушкараца у породичном и радном животу; Резолуцију Европског парламента о женама у одлучивању; Резолуцију Европског парламента о женама у међународној политици; Акт о малим предузећима, 2008; Програм акције за интегрисање родне равноправности у развојну сарадњу Заједнице - Саопштење Комисије Савету и Европском парламенту (ЕУ Мапа пута за постизање родне равноправности 2006 - 2010), и др.

3.2. Национални правни и политички оквир

Устав Републике Србије („Службеник гласник РС“, бр. 98/06) јемчи људска права гарантована ратификованим међународним уговорима, општеприхваћеним правилима међународног права и законима, при чему закон ни у ком случају не сме да утиче на суштину зајемченог права (чл. 18, ст. 1). Члан 19 Устава наводи да је сврха уставних јемстава „очување људског достојанства и остварење пуне слободе и једнакости сваког појединца“. Чланом 15 установљава политику једнаких могућности као обавезу државе и јемчи равноправност жена и мушкараца.

Највиши правни акт Републике Србије прокламује начело једнакости пред Уставом и законом и забрањује непосредну и посредну дискриминацију на било којој основи, укључивши на основу пола (чл. 21, ст. 3). Гарантује право на једнаку законску (чл. 21, ст. 2) и судску заштиту (чл. 36), правну заштиту свих основних људских права свим грађанима без дискриминације, укључујући и обраћање међународним институцијама у циљу заштите зајемчених права (чл. 22, ст. 2). Устав предвиђа да Република Србија може увести посебне мере „ради постизања пуне равноправности лица или групе лица која су суштински у неједнаком положају са осталим грађанима (чл. 21, ст. 4). Ова уставна одредба отвара простор за развијање политике родне равноправности и унапређење легислативе, као и за увођење и примену мера у циљу елиминације дискриминације жена.

Устав, поред тога, гарантује право на рехабилитацију и накнаду материјалне или нематеријалне штете проузроковане незаконитим или неправилним радом државних или других органа (члан 35), неповредивост физичког и психичког интегритета (члан 25. став 1), забрањује ропство и положај сличан ропству, као и сваки облик трговине

људима (члан 26. ст. 1. и 2), јамчи заштиту деце од психичког, физичког, економског и сваког другог искоришћавања или злоупотребавања (члан 64. став 3), јамчи посебну заштиту породице, мајки, самохраних родитеља и деце (члан 66), налаже обезбеђивање равноправности и заступљености полова у Народној скупштини, у складу са законом (члан 100. став 2). Устав гарантује сет економских права која гарантују право на запошљавање, право на рад и право на слободан избор професије женама и мушкарцима под једнаким условима.

Кључни закони на које се ослања ова Стратегија су Закон о забрани дискриминације („Службени гласник РС, бр. 22/09) и Закон о равноправности полова („Службени гласник РС“, бр. 104/09).

Закон о забрани дискриминације уређује општу забрану дискриминације, облике и случајеве дискриминације и механизме заштите. Међу основама дискриминације наводи, између осталих, пол, родни идентитет, сексуалну оријентацију, брачни и породични статус (чл. 2, ст. 1). Закон дефинише дискриминацију на основу пола као поступање „противно начелу равноправности полова, односно начелу поштовања једнаких права и слобода жена и мушкараца у политичком, економском, културном и другом аспекту јавног, професионалног, приватног и породичног живота (чл. 20, ст. 1). Чланом 14 Закон предвиђа примену посебних мера уведених ради постизања пуне равноправности, заштите и напретка лица, односно групе лица која се налазе у неравноправном положају.

Закон о равноправности полова („Службени гласник РС“, бр. 104/09) уређује стварање једнаких могућности остваривања права и обавеза, предузимање посебних мера за спречавање и отклањање дискриминације засноване на полу и поступак правне заштите лица изложених дискриминацији. Под равноправношћу полова Закон подразумева „равноправно учешће жена и мушкараца у свим областима јавног и приватног сектора, у складу са општеприхваћеним правилима међународног права, потврђеним међународним уговорима, Уставом Републике Србије и законима, и сви су дужни да је поштују“ (чл. 2, ст. 1). Државни органи, органи аутономне покрајине, органи јединица локалне самоуправе, организације којима је поверено вршење јавних овлашћења, као и правна лица која оснива или финансира у целини, односно у претежном делу Република Србија, аутономна покрајина и јединица локалне самоуправе дужни су да прате остваривање равноправности засноване на полу у свим областима друштвеног живота, примену међународних стандарда и Уставом зајемчених права у овој области (чл. 2, ст. 4). Закон обавезује органе јавне власти да воде активну политику једнаких могућности у свим областима друштвеног живота (чл. 3). Политика једнаких могућности подразумева постизање равноправности полова у свим фазама планирања, доношења и спровођења одлука које су од утицаја на положај жена и мушкараца. Закон прави разлику између појмова *пол* и *род*, наводећи да се *пол* односи на биолошке карактеристике лица (чл. 10, ст. 1, т. 1), док *род* означава „друштвено успостављене улоге, положаје и статусе жена и мушкараца у јавном и приватном животу, а из којих услед друштвених, културних и историјских разлика проистиче дискриминација заснована на биолошкој припадности одређеном полу“ (чл. 10, ст. 1, т. 2). Дискриминација по основу пола се дефинише као „свако неоправдано прављење разлике или неједнако поступање, односно пропуштање (искључивање, ограничавање или давање првенства) које има за циљ или последицу да лицу или групи отежа, угрози, онемогући или негира признање, уживање или остваривање људских права и слобода у политичкој, економској, друштвеној, културној, грађанској, породичној и другој области“ (чл. 4, ст. 1). Дискриминацијом се сматра и ако се према лицу неоправдано

поступа лошије него што се поступа према другој, искључиво или углавном што је тражило или намерава да тражи правну заштиту од дискриминације или је понудило или намерава да понуди доказе о дискриминаторском поступању. Под неоправданим разликовањем, искључивањем, ограничавањем и поступањем или другим предузетим мерама, у смислу овог Закона, нарочито се сматра ако: 1) предузета мера није оправдана законитим или легитимним циљем; 2) не постоји сразмера између предузетих мера и циља који се предузетим мерама остварује. Као и Закон о забрани дискриминације, и Закон о равноправности полова предвиђа предузимање посебних мера ради отклањања и спречавања неједнаког положаја жена и мушкараца и остваривања једнаких могућности полова (чл. 7).

Стратегија подупире реализацију антидискриминационих одредби и посебних мера предвиђених за побољшање положаја припадница угрожених група у следећим законима:

- Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом („Службени гласник РС“, бр. 33/06)
- Закон о заштити права и слобода националних мањина („Службени гласник СРЈ“, бр. 11/02 и „Сл. гласник РС“, бр. 72/2009 - др. Закон))
- Кривични законик („Службени гласник РС“, 85/05, 88/05 – исправка, 107/05 – исправка, 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14);
- Породични закон („Службени гласник РС“, број 18/05);
- Закон о социјалној заштити („Службени гласник РС“, бр. 24/11);
- Закон о раду („Службени гласник РС“, бр. 24/05, 61/05, 54/09, 32/13, 75/14);
- Закон о запошљавању и осигурању за случај незапослености („Службени гласник РС“, бр. 36/09);
- Закон о јавном информисању и медијима („Службени гласник РС“, бр. 84/14, 58/15)
- Закон о електронским медијима („Службени гласник РС“, бр. 83/14)
- Закон о основама система образовања и васпитања („Службени гласник РС“, бр. 72/09, 52/11)
- Закон о високом образовању („Службени гласник РС“, бр. 76/05, 97/08)
- Закон о црквама и верским заједницама („Службени гласник РС“, бр. 36/06)
- Закон о избору народних посланика („Службени гласник РС“, бр. 35/00, 57/03, 72/03, 18/04, 85/05, 101/05, 104/09, 28/11 и 36/11)
- Закон о локалним изборима („Службени гласник РС“, бр. 129/07, 34/10-УС, 54/11)
- Закон о здравственој заштити („Службени гласник РС“, бр. 107/05, 72/09 - др. закон, 88/10, 99/10, 57/11, 119/12, 45/13 - др. закон, 93/14)
- Закон о слободном приступу информацијама од јавног значаја („Службени гласник РС“, бр. 120/04)
- Закон о локалној самоуправи („Службени гласник РС“, бр. 129/07)
- Закон о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом („Службени гласник РС“, бр. 36/09)
- Закон о младима („Службени гласник РС“, бр. 50/2011)
- Закон о предшколском васпитању и образовању („Службени гласник РС“, бр. 18/2010)
- Закон о спорту („Службени гласник РС“, бр. 24/2011)
- Закон о спречавању злостављања на раду („Службени гласник РС“, бр. 36/10)

- Закон о националним саветима националних мањина („Службени гласник РС“, бр. 72/09, 20/14 - УС, 55/14)
- Закон о јавним медијским сервисима („Службени гласник РС“, бр. 83/14)
- Закон о култури („Службени гласник РС“, бр. 72/09)

3.3. Везе са другим стратегијама Републике Србије

Стратегија полази од приоритетних циљева Владе Републике Србије⁷, а решења су усклађена са европским интеграцијама. Стратегија је усклађена са приоритетима дефинисаним у Националном програму за усвајање правних тековина ЕУ (2014 - 2018), конкретно са поглављима:

- 1.2.3. Економска и социјална права (смањење сиромаштва, заштита омладине, социјално укључивање Ромкиња, особе са инвалидитетом)
- 3.11.1.3. Државна помоћ у пољопривреди (подстицаји у пољопривреди и руралном развоју)
- 3.8.1. Статистика (унапређивање званичне статистике)
- 3.19.2 Безбедност и здравље на раду (радноправна заштита женске радне снаге, посебно трудница, измене и допуне Закона о равноправности полова ради транспонувања одредби прописаних Директивом број 2006/54/ЕС о имплементацији начела једнаких могућности и једнаког третмана мушкараца и жена у вези са питањима запошљавања и обављања занимања)
- 3.19.3. Социјални дијалог (унапређење колективног преговарања)
- 3.19.4. Запошљавање и Европски социјални фонд (креирање и усмеравање мера активне политике запошљавања ка теже запошљивим лицима: млади, старији, вишкови запослених, лица без квалификација, нискоквалификована лица, Роми, особе са инвалидитетом; повећање ефикасности политике запошљавања према угроженим групама)
- 3.19.5. Социјална укљученост (наставак активности на унапређењу положаја посебно угрожених група, нарочито социјалне инклузије деце са сметњама у развоју и одраслих особа са интелектуалним сметњама и проблемима менталног здравља; заштита старијих и болесних особа, унапређивање доступности услуга социјалне заштите у руралним, удаљеним подручјима као и у побољшавању информисаности о правима старијих грађана/ки)
- 3.19.7. Спречавање дискриминације и једнаке могућности (усвајање Националне стратегије за унапређивање родне равноправности за период 2016- 2020, у складу са евалуацијом претходног стратешког документа и реалним циљевима заснованим на досадашњим резултатима, уз учешће свих релевантних партнера; усвајање Националне стратегије за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима за период 2016.–2020. година у складу са политикама ЕУ у овој области и Конвенцијом Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици; усвајање Стратегије унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији за период после 2015; јачање структуре Управе за родну равноправност и њене јавне

⁷ www.rs.jp.gov.rs/pripritetni-ciljevi-vlade-srbije-utvrdjeni-akcionim-planom-za-sprovođenje-programa-vlade

афирмације као најзна-чајнијег механизма Владе Републике Србије за мере и политике родне равноправности и једнаких могућности са циљем подизања свести јавности о значају и потреби поштовања и примене принципа родне равноправности и заговарање политика пружања помоћи и подршке жртвама родне дискриминације; и рада на економском оснаживању жена и политичкој партиципацији.)

- 3.20.4. Политика малих и средњих предузећа (унапређивање омладинског, социјалног и женског предузетништва)
- 3.23.3. Основна права (спровођење Стратегије превенције и заштите од дискриминације за период од 2014. до 2018. године; примена механизма Уједињених нација о поштовању људских права – осам основних уговора о људским правима и Универзални периодични преглед; приоритети у циљу забране дискриминације и планирани пројекти и програми финансирани из средстава иностране развојне помоћи чији ће крајњи корисници бити жене, деца, Роми и особе са инвалидитетом; бесплатна правна помоћ, права жртава).

Ова Стратегија је комплементарна са Стратегијом превенције и заштите од дискриминације коју је Влада Републике Србије усвојила 2013. године („Сл. гласник РС“, бр. 60/13) и која је идентификовала жене као једну од група нарочито изложеној ризику од дискриминације и дискриминаторског поступања. Циљеви и мере предвиђене овом Стратегијом усклађене су са циљевима и мерама предвиђеним Стратегијом превенције и заштите од дискриминације у погледу превенције и заштите жена од дискриминације.

Ова Стратегија је усклађена и са другим националним стратегијама које се у једном делу баве унапређењем родне равноправности и положаја жена у тој односној области, као што су:

- Национална стратегија за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима 2011 -2015
- Стратегија за подршку развоја малих и средњих предузећа, предузетништва и конкурентности 2015 - 2020 и пратећи Акциони план примене
- Стратегија за младе 2015 - 2025
- Стратегија развоја спорта 2014 - 2018
- Стратегија пољопривреде и руралног развоја 2014 - 2024
- Стратегија развоја образовања у Србији до 2020. године
- Национална стратегија социјалног становања 2012 - 2022
- Стратегија развоја система јавног информисања до 2016. године
- Стратегија стручног усавршавања државних службеника 2011 - 2013
- Национална стратегија запошљавања 2011 - 2020
- Стратегија развоја система бесплатне правне помоћи
- Стратегија развоја информационог друштва до 2020. године
- Стратегија каријерног вођења и саветовања
- Стратегија научног и технолошког развоја 2010 - 2015
- Стратегија за унапређивање положаја Рома 2015-2020
- Стратегија јавног здравља
- Стратегија развоја званичне статистике 2009 - 2012
- Стратегија за превенцију и заштиту деце од насиља
- Стратегија подстицања рађања
- Стратегија развоја образовања одраслих

- Стратегија развоја стручног образовања
- Стратегија унапређења особа са инвалидитетом
- Стратегија развоја социјалне заштите
- Стратегија развоја пољопривреде
- Стратегија о старењу
- Стратегија развоја информационог друштва
- Стратегија реформе правосуђа
- Стратегија борбе против трговине људима
- Стратегија за смањење сиромаштва
- Национални акциони план за примену Резолуције Савета безбедности Уједињених нација „Жене, мир и безбедност у Републици Србији“ (2010-2015).

У дефинисању проблема, општих и посебних циљева, и мера за остваривање циљева Стратегија је узела у обзир и:

- Препоруке Владе Републике Србије за правце деловања дате у *Другом националном извештају о социјалном укључивању и смањењу сиромаштва у Републици Србији: Преглед и стање социјалне искључености и сиромаштва за период 2011 - 2014 године са приоритетима за наредни период*, октобар 2014. године,
- Препоруке ради делотворног сузбијања дискриминације жена и успостављања ефективне родне равноправности дате у Посебном извештају Повереника за заштиту равноправности о дискриминацији жена, њиховом положају, оквирима и кључним проблемима у остваривању и заштити од дискриминације („Службени гласник РС“, бр. 44/15),
- Препоруке Заштитника грађана,
- Препоруке Повереника за заштиту равноправности,
- Препоруке Покрајинског омбудсмана,
- Препоруке и платформе женских организација и организација цивилног друштва међу којима: Женска платформа за развој Србије 2014 - 2020, Палић, 2014; Платформа Ромско-женске мреже Србије од 16. јуна 2010; Платформа за развој предузетништва жена у Србији од 30. марта 2015. године; Академија женског лидерства уз подршку 50 организација цивилног друштва и 68 појединки/ца: Иницијатива Влади Републике Србије ка одрживим и ефикасним решењима за остваривање политике родне равноправности у Републици Србији од 11. августа 2014. године; YUCOM (2012), *Препоруке за побољшање положаја жена и унапређивање равноправности полова*, Београд: YUCOM,
- Закључке са дијалога организованих са организацијама цивилног друштва и на локалном нивоу.

Конкретне мере предвиђене овом Стратегијом спроводиће се у складу са следећим општим принципима:

1. Поштовање људских и мањинских права, и женских људских права,
2. Равноправност и забрана дискриминације,
3. Једнаке могућности за све,

4. Подршка личном и друштвеном оснаживању жена, нарочито припадница угрожених група,
5. Транспарентност и одговорност државе у постизању родне равноправности,
6. Активно учешће жена и сарадња са организацијама цивилног друштва.

4. ДЕФИНИСАЊЕ ПРОБЛЕМА

Кључни проблем на који одговара ова Стратегија је дискриминација жена. Проблем је идентификован у претходној ситуационој анализи родне равноправности у области политичке партиципације, економској сфери, образовању, култури, медијима, спорту и насиљу над женама. Идентификовано је да су узроци дискриминације жена најчешће родни стереотипи и предрасуде засновани на традиционалним патријархалним улогама жена и мушкараца, односно на подређеној улози које жене имају у патријархалном родном режиму, затим недовољна информисаност и недовољно познавање положаја и потреба маргинализованих друштвених група.

Ситуациона анализа родне равноправности је показала да су последице дискриминације су тешке и доводе до маргинализације жена, а нарочито припадница угрожених група (Ромкиња, жена са инвалидитетом, самохраних мајки, сиромашних жена, сеоских жена, старијих изнад 60 година, младих, незапослених, жена које трпе насиље у породици, припаднице националних и етничких мањина) и њихове искључености из друштва. Дискриминацијом жена се крши начело равноправности у обезбеђивању, поштовању и заштити људских права свих грађана и грађанки Републике Србије зајемчених међународним ратификованим документима, Уставом и законима. Дискриминација представља препреку равноправном учешћу жена у политичком, економском и културном животу, спутава даљи напредак друштва, негативно утиче на економију и отежава пун развој способности и креативног потенцијала жена да учествују у служби своје земље и доприносе благостању породице и развоју друшта. Родна дискриминација доводи до феминизације сиромаштва и незапослености, насиља над женама и девојчицама, као и до и отежаног приступа добрима, услугама и остваривању права.

Анализа кључног проблема и повезаних ризика заснива се на статистичким подацима, чињеницама и информацијама прикупљеним из истраживања, студија и анализа, извештаја органа државне управе, извештаја међународних уговорних тела УН и Извештаја Европске комисије о напретку Србије, извештаја независних тела за заштиту људских права и равноправности, центара за женске/родне студије и информација до којих се дошло током консултација са јединицама локалне самоуправе, Сталном конференцијом градова и општина, женским групама и организацијама цивилног друшта које делују у овој области.

Проблематика родне дискриминације и положаја жена била је предмет државне интервенције путем Националне стратегије за унапређивање родне равноправности и побољшање положаја жена и пратећег Акционог плана ороченог до краја 2015. године. Независна евалуација акционог плана примене овог Акционог плана је показала је да нису остварени задовољавајуће резултате, те да постоји потреба за даљом

интервенцијом Владе. Ова потреба произилази и из примене Закључних запажања о Другом и трећем извештају Републике Србије пред Комитетом УН за елиминацију дискриминације жена од 25. јула 2013. године. Доношење новог стратешког документа за побољшање положаја жена и унапређење родне равноправности и пратећег акционог плана утврђено је као приоритет Републике Србије у Националном програму усвајања тековина ЕУ (2014-2018), уз усвајање Стратегије за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партерским односима и усвајање Закона о изменама и допунама Закона о равноправности полова, те јачање институционалних механизма за родну равноправност.

Имајући у виду комплексне последице дискриминације на положај жена, као и на положај, благостање и развој породице, друштва и државе, стране које имају интерес у спровођењу јавне политике дефинисане овом Стратегијом су све грађанке и грађани Републике Србије, а нарочито припаднице угрожених група. Родна равноправност се тиче свих жена и мушкараца, као и целог друштва.

5. ЦИЉЕВИ ЈАВНЕ ПОЛИТИКЕ

У периоду од 2016. до 2020. године, држава ће се фокусирати на остваривање следећих општих циљева у вођењу политике родне равноправности:

1. Ефикасна примена сета комплементарних родно осетљивих политика ради унапређивања остваривања, поштовања и заштите људских права жена.
2. Родна равноправност укључена у све политике на свим нивоима.
3. Институционални механизми за родну равноправност успостављени и ефикасно делују на свим нивоима.

Стратешки циљеви су усклађени са важећим документима јавних политика, међународним стандардима родне равноправности, постојећим правним оквиром и приоритетима Владе дефинисаним у Националном програму за усвајање правних тековина ЕУ (2014 - 2018).

ОПШТИ СТРАТЕШКИ ЦИЉ 1:

Ефикасна примена сета комплементарних родно осетљивих политика ради унапређивања остваривања, поштовања и заштите људских права жена

Остваривање родне равноправности и вођење политике једнаких могућности претпоставља дефинисање, усвајање и примену сета комплементарних родно осетљивих политика у свим областима јавног живота, укључујући унапређење нормативног и политичког оквира родне равноправности. У наредном периоду приоритетне области државне интервенције биће унапређење културе људских права и поштовања различитости, побољшање економског положаја жена, спречавање и

отклањање насиља у породици и у партнерским односима, повећање политичке партиципације жена и побољшање положаја једне од најрањивијих група жена, сеоских жена.

Показатељ ефекта:	Почетна вредност: Само 45% грађанки и грађана сматра да жене и мушкарци у Србији равноправни ⁸ .	Циљана вредност: Најмање 75% грађанки и грађана сматра да су жене и мушкарци у Србији равноправни.	Извор верификације: Истраживање јавног мњења
	Базна година: 2014.	Година реализације општег циља: 2020.	

Посебни циљ 1.

Повећан ниво опште културе и уважавања различитости

Основни кључ за промену родног режима и поштовање родне равноправности је отклањање негативних родних стереотипа и дискриминаторских пракси према женама. Ово претпоставља подизање нивоа опште културе, културе људских права и мењање културних образаца који почивају на стереотипима и предрасудама. Поред подизања свести јавности, посебна пажња ће се посветити едукацији носилаца политичких функција и представника/ца јавне власти о родној равноправности, с обзиром да је држава одговорна за спровођење политике једнаких могућности и обезбеђење и заштиту људских права свих грађана и грађанки без дискриминације по било којој основи. Васпитно-образовни процес на свим нивоима, од предшколског до образовања одраслих, мора да почива на позитивним вредностима којима друштво тежи. Родна равноправност у васпитно-образовном процесу на свим нивоима је стога нужна.

Показатељ крајњег исхода:	Почетна вредност ⁹ : 80% представника/ца јавне власти не уочава да је неопходно постојање личног својства као основе неједнаког третмана да би се неки акт квалификовао као дискриминациони.	Циљана вредност: Сви представници/це јавне власти способни/е да препознају видове непосредне и посредне дискриминације жена.	Извор верификације: Истраживање односа представника/ца органа јавне власти према дискриминацији
---------------------------	--	---	--

⁸ Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања и Ipsos Strategic Marketing, *Истраживање Родна равноправност у Србији, 2014.*

⁹ Ipsos Strategic Marketing, UNDP и Повереник за заштиту равноправности, (2013), *Истраживање: Однос представника органа јавне власти према дискриминацији у Србији*, Београд: Повереник за заштиту равноправности.

	<p>22% представника/ца извршне и законодавне власти не зна да је дискриминација забрањена законом.</p> <p>49% представника/ца јавне власти сматра да жене нису дискриминисане.</p>		
	Базна година: 2013.	Година реализације посебног циља: 2020.	

Мере за постизање циља:

У области повећања капацитета и знања представника/ца јавне власти:

1.1. Подизање нивоа свести представника/ца јавне власти о узроцима, последицама и раширености дискриминације према женама путем редовите и обавезујуће обуке за људска права и родну равноправност, као и за комуникацију на принципима уважавања и поштовања различитости, за све државне службенике/це и представнике/це јавне власти,

1.2. укључивање знања о људским правима, женским људским правима и родној равноправности у садржај за полагање државних испита државних службеника/ца, судија, тужилаца, адвоката и др.

1.3 обезбеђивање да Конвенција о елиминацији свих облика дискриминације жена, Опциони протокол Конвенције, Опште препоруке Комитета, гледишта Комитета по појединачним представкама и његова истрага, као и релевантно домаће законодавство буду интегрални део правног образовања и обуке за све судије, тужиоце и адвокате како би се обезбедила директна примена Конвенције и тумачења националних правних одредби у складу са Конвенцијом,

1.4. обезбеђивање континуиране обуку правника/ца и других службеника/ца на републичком, покрајинском и локалном нивоу са циљем превенције дискриминације, како би се обезбедило да се у прописима и другим општим актима не нађу одредбе односно решења која у пракси могу довести до дискриминације.

У области формалног образовања:

1.5. увођење обавезних родно осетљивих и антидискриминаторних образовних програма и наставних садржаја на свим нивоима образовања, укључивши образовање одраслих

1.6. ревизија наставних садржаја ради елиминисања родних стереотипа, дискриминаторних садржаја и дискриминаторског језика,

1.7. увођење образовања о сексуалном и репродуктивном здрављу и правима, у складу са узрастом, укључујући и питања родних односа, родних улога, комуникације међу половима и одговорног сексуалног понашања, у наставне планове и програме основног и средњег образовања,

1.8. унапређивање компетенције запослених у образовању и васпитању путем увођења обавезних образовних програма о родној равноправности,

1.9. увођење родно осетљивог језика у све наставне садржаје,

1.10. укључивање женског доприноса науци, култури и уметности у садржаје наставних предмета.

У области подизања нивоа свести јавности о узроцима, последицама и раширености дискриминације према женама:

1.11. медијске, информативне и друге кампање о узроцима и последицама родно засноване дискриминације и механизмима заштите, укључујући од вишеструке дискриминације, кампање за заговарање родне равноправности и деконструкцију родних стереотипа и улога, уз промовисање примера добрих пракси,

1.12. подизање нивоа свести жена, а нарочито припадница осетљивих група, о њиховим правима према Конвенцији о елиминацији свих облика дискриминације жена и поступцима према Опционом протоколу,

1.13. информисање јавности о значају, циљевима и мерама из ове Стратегије и редовито периодично извештавање о резултатима њеног спровођења,

1.14. континуирану едукацију новинара/ки, уредника/ца и других који креирају медијске садржаје о родној равноправности и родно осетљивом извештавању,

1.15. повећање информисаност јавности, посебно жена и припадница осетљивих група, о механизмима заштите од дискриминације, уз охрабривање да пријављују случајеве дискриминације,

1.16. континуирано информисање јавности о раду, извештајима и препорукама Заштитника грађана и Повереника за заштиту равноправности у области отклањања дискриминаторског поступања и дискриминаторских пракси према женама.

У области превенције и отклањања сексизма као говора мржње:

1.17. израда одговарајућих едукативних програма и обезбеђивање перманентне обуке новинара/ки, уредника/ца и других који креирају медијске садржаје ради препознавања и избегавања сексизма у јавном говору, елиминисања сексистичког представљања жена сензационалистичког извештавања у случајевима насиља над женама, као и ради постицања коришћења недискриминаторног и родно осетљивог језика,

1.18. јавне кампање, за развијање културе уважавања и поштовања различитости, са циљем отклањања сексизма и мизогиније,

1.19. доследна примена етичких новинарских кодекса и санкционисање случајева његовог кршења,

1.20. увести као услов за добијање националне фреквенције емитовање образовног и културног програма, родно осетљиво информисање и спровођење медијских кампања за заговарање родне равноправности и деконструкцију родних стереотипа и улога.

У области сузбијања сексистичког понашања у јавној и политичкој сфери:

1.21. израда и примена етичких кодексе понашања за особље у свим државним органима и институцијама, представничким телима и привредним субјектима,

1.22. санкционисање сексистичког понашања представника/ца јавне власти и државних службеника/ца.

У области унапређења нормативног и политичког оквира родне равноправности:

- 1.23. Усвојити нови Закон о родној равноправности у циљу његовог усклађивања са релевантним Директивама ЕУ (Директивом број 2006/54/ЕС о имплементацији начела једнаких могућности и једнаког третмана мушкараца и жена у вези са питањима запо-шљавања и обављања занимања)
- 1.24. Увести концепт вишеструке дискриминације у законодавство

Посебни циљ 2:

Повећана економска сигурност жена

Обезбеђење приступа редовним приходима путем формалног запошљавања, самозапошљавања, вођења самосталног посла или вођења породичног газдинства кључно је за осигурање економске и социјалне сигурности жена. Искоришћавање знања, креативности и потенцијала жена допринеће бољим резултатима економске активности, стварању веће економске вредности и квалитетнијем животу како жена, тако и мушкараца.

Показатељ крајњег исхода:	Почетна вредност: Стопа активности жена радног узраста је 41,1% ¹⁰ .	Циљана вредност: Стопа активности жена радног узраста је 55,0%.	Извор верификације: Републички завод за статистику
	Базна година: 2014.	Година реализације посебног циља: 2020.	

¹⁰ Републички завод за статистику, *Основни скупови становништва старости 15 и више година према радној активности, на годишњем нивоу*, <http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/Public/PageView.aspx?pKey=24>

Мере за постизање циља:

Тржиште рада и радноправна заштита:

- 2.1. смањивање незапослености жена, посебно жена из вишеструко дискриминисаних група, креирањем посебних мера за подршку запошљавања жена,
- 2.2. подстицање и обезбеђивање синдикалног организовања запослених жена, подржавање женских секција у синдикатима и обезбеђивање њиховог активног учешћа у преговарањима са послодавцем,
- 2.3. равноправно учешће жена и мушкараца у колективном преговарању на свим нивоима и у свим фазама путем установљења квоте за мање заступљен пол,
- 2.4. отклањање и санкционисање дискриминације жена у репродуктивном периоду приликом запошљавања и на радном месту,
- 2.5. континуирана обука запослених у инспекцији рада како би препознавали дискриминацију жена на раду и у вези са радом и реаговали на одговарајући начин,
- 2.6. обавезивање свих органа јавне власти и приватних послодаваца да развију интерне механизме за сузбијање и заштиту од дискриминације и за вођење родно балансиране кадровске политике, као и ради омогућавања равноправног напредовања жена и мушкараца,
- 2.7. поштовање принципа једнаке зараде за исти рад или рад једнаке вредности за све запослене,
- 2.8. доследно спровођење законских одредби у вези равноправног приступа запошљавању и доследно санкционисање случајева кршења,
- 2.9. подржавање успешних програма и мера за економско оснаживање жена из вишеструко дискриминисаних група и оних које су изашле из ситуација насиља,
- 2.10. обезбеђивање доступности услуга бриге о деци свима, нарочито сиромашним женама и женама из других маргинализованих група,
- 2.11. стварање услова за услађивање породичног и пословног живота,
- подстицање мушкараца да користе родитељско одсуство ради неге детета,
- 2.12. подстицање иницијатива на локалном нивоу које обезбеђују креирање послова за незапослене жене без квалификација или са врло ниским квалификацијама,
- 2.13. вредновање економије старања (женског рада код куће),
- 2.14. подстицање облика рада које послодавци недовољно користе, као што су скраћено радно време, рад од куће и сл.

У области стварања услова за максимално искоришћавање економског потенцијала, креативности и предузетништва жена:

- 2.15. усвајање средњорочног акционог плана за реализацију сета комплементарних политика ради искоришћавања економског потенцијала жена,

а који ће укључити циљеве ове Стратегије и других стратегија релевантних за економски положај жена (Стратегије за развој МСП, Стратегије развоја образовања, Стратегије запошљавања и др.) са јасно дефинисаним мерама и носиоцима активности у свим областима политике (економске, фискалне, образовне, социјалне, политике запошљавања и обуке) уз обезбеђена средства за примену мера у свакој области политике и механизмима за периодично извештавање,

- 2.16. увођење принципа 'Мислите прво на мале' у рад законодавне и извршне власти приликом планирања, израде, усвајања и примене закона и механизма који се односе на привреду и пословање,
- 2.17. успостављање међусекторалне радне групе (укључујући представнике/це пословних и образовних институција, за запошљавање, удружења послодаваца, привредних комора и удружења предузетница) ради развијања родно осетљивог приступа развоју предузетништва,
- 2.18. измена садржаја појма 'предузетник' и 'предузетништво' у Закону о предузећима тако да се усклади са европским политикама у којима је предузетништво шире схваћено као култура предузимљивости, простор за иновације и креативност,
- 2.19. измена Закона о занатству, Закона о задругама, Закона о небанкарском финансирању, Закона о наслеђивању и других релевантних прописа ради подстицања предузетничке иницијативе и развоја предузетништва,
- 2.20. стварање повољног окружења за развој предузетништва уопште, укључивши започињање микро бизниса, микрофинансирање, социјално предузетништво, предузетништво из шансе, породичне фирме и задругарство које нарочито погодује женама,
- 2.21. интензивније и квалитетније повезивање пословног света са системом неформалног и формалног образовања како би се обезбедио квалитетни кадар који ће одговарати потребама и реалностима привреде,
- 2.22. мапирање и промовисање добрих и иновативних модела женског стваралаштва,
- 2.23. подстицање женског социјалног предузетништва и обуке за покретање пословне иницијативе у овој области,
- 2.24. обезбеђење приступа жена профитабилним и капиталним развојним програмима и пројектима,
- 2.25. успостављање јединственог и лако доступног система евидентирања и прикупљања података и редовног праћења предузетништва жена, као и базе података о женском предузетништву,
- 2.26. развијање и примена посебних мера за предузетнице ради равноправног приступа изворима финансирања и тржишту,
- 2.27. редовита комуникација и консултације са предузетницама преко њихових удружења ради мерења ефикасности и учинака политика и мера у овој области,
- 2.28. увођење родне осетљивости у предузетничко образовање и оспособљавање и подићи ниво компетенција наставног кадра за предузетништво,

- 2.29. континуирано мерење напретка женског предузетништва у односу на Акт о малим предузећима Европске уније.

У области приступа коришћењу модерних знања и вештина:

- 2.30. обезбеђивање равноправног приступа жена и мушкараца образовању од предшколског до високог, као и стручном усавршавању и оспособљавању, образовању за ИКТ и нове технологије,
- 2.31. охрабривање и подржавање учешћа девојчица, девојака и жена у образовању за занимања у којима се оставрује велика додатна вредност, као што су ИКТ, инжењерство и нове технологије,
- 2.32. обезбеђивање равноправног учешћа у процесима планирања, формулисања и имплементације техничког и технолошког развоја,
- 2.33. повећање ангажмана девојака и жена у областима као што су наука, технологија, инжењерство и математика,
- 2.34. подржавање и промовисање достигнућа жена у науци и техници, отклањање дискриминације жена у овим областима и обезбеђивање мера за напредовање жена у науци,
- 2.35. смањивање родно засноване разлике у погледу приступа ИКТ између жена и мушкараца.

Посебни циљ 3:

Повећана сигурност жена од насиља у породици и у партнерским односима

Раширеност свих видова насиља над женама, укључујући насиље у породици и у партнерским односима, захтева хитно настављање унапређења свеобухватног нормативног, политичког и институционалног оквира за његово спречавање и сузбијање. Оно укључује хитно отпочињање новог циклуса стратешког планирања на националном нивоу за елиминацију насиља над женама путем усвајања Националне стратегије спречавања и отклањања насиља у породици и у партнерским односима за наредни средњорочни период, уз претходну анализу ефеката примене Националне стратегије у овој области чије важење истиче 2015. године. Активности ће бити подржане настављањем унапређења прикупљања и евидентирања података и статистике у овој области.

Показатељ крајњег исхода:	Почетна вредност: Евалуациони извештај примене Националне стратегија за спречавање и	Циљана вредност: Усвојена Национална стратегија за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима за	Извор верификације: Влада Републике Србије
---------------------------	---	---	---

сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима (2011 - 2015)	наредни средњорочни период (2016 -2020).	
Базна година: 2016.	Година реализације посебног циља: 2016.	

Мере за постизање циља:

- 3.1. унапређивање нормативног оквира система заштите од насиља у породици и у партнерским односима и других облика насиља над женама у складу са Конвенцијом Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици,
- 3.2. усвајање Стратегије спречавања и сузбијања насиља над женама, укључујући насиље у породици и у партнерским односима (2016-2020), и пратећег плана активности примене, са посебним нагласком на положај и заштиту вишеструко дискриминисаних жена,
- 3.3. усвајање Закона о бесплатној правној помоћи.
- 3.4. успостављање јединственог и стандардизованог система прикупљања, евидентирања и размене података о свим облицима насиља над женама, водећи рачуна да подаци буду разврстани по врсти насиља и према односу између насилника и жртве; систем треба да укључи све релевантне државне органе и институције, као и организације цивилног друштва које се баве сузбијањем насиља над женама и заштитом жртава,
- 3.5. редовито и родно осетљиво информисање јавности о ефектима мера за спречавање и отклањање насиља над женама, механизмима заштите и изреченим санкцијама починиоцима, уз обезбеђивање да информације, статистика и подаци у овој области буду доступни јавности.

Посебни циљ 4:

Осигуран приступ жена процесима одлучивања у јавном и политичком животу

Основни је предуслов демократије да жене и мушкарци имају једнаке могућности и равноправан приступ положајима моћи и одлучивања у свим областима јавног и политичког живота на свим нивоима.

Показатељ крајњег	Почетна вредност: У саставу Владе	Циљана вредност: У саставу Владе Републике	Извор верификације:
-------------------	--------------------------------------	---	---------------------

исхода:	Републике Србије 21% је жена, у Покрајинској влади 16%; у многим извршним одборима општина и градова и у управним одборима јавних предузећа нема ниједне жене.	Србије, Покрајинске владе, у извршним одборима општина и градова и у управним одборима јавних предузећа најмање је 35% жена.	Статистика
	Базна година: 2015.	Година реализације посебног циља: 2020.	

Мере за постизање циља:

У погледу обезбеђења равноправног приступа представничким телима на свим нивоима:

- 4.1. прописати обавезну квоту од 40% за жене у изборе за представничка тела на свим нивоима,
- 4.2. изменама закона осигурати да у случају промене носиоца мандата након избора, уколико је носилац мандата жена, њу замени жена кандидаткиња следећа на изборној листи;
- 4.3. обезбедити услове за рад форума жена у политичким странкама, уз подстицање учешћа жена из вишеструко дискриминисаних група,
- 4.4. јачати Женску парламентарну мрежу и унапредити њен утицај установљавањем унутарпарламентарних процедура које ће омогућити консултације о питањима значајним за родну равноправност,
- 4.5. обезбедити остваривање активног и пасивног бирачког права за Ромкиње.

У погледу обезбеђења равноправног приступа у свим органима извршне власти на свим нивоима, као и у јавним предузећима, финансијским и другим институцијама:

- 4.6. прописати обавезне посебне мере и квоте за обезбеђење равноправног учешћа жена и мушкараца у свим органима извршне власти на националном, покрајинском и локалном нивоу
- 4.7. формулисати и предузимати посебне мере ради обезбеђења већег учешћа жена на позицијама одлучивања у државним управама, јавним агенцијама и јавним предузећима,
- 4.8. формулисати и предузимати посебне мере ради обезбеђења већег учешћа жена и мушкараца из вишеструко дискриминисаних група у свим органима извршне и јавне власти на свим нивоима.

У погледу обезбеђења равноправног приступа представничким, извршним и надзорним телима у областима у којима су жене нарочито мало заступљене, као што су економија, безбедност, енергетика и спорт:

- 4.9. формулисати и предузимати посебне мере за већу заступљеност жена у области безбедности, технолошког развоја, енергетике, спорта и другим областима у којима су недовољно присутне, као и у највишим нивоима дипломатске службе,
- 4.10. обезбедити веће учешће жена у процесима креирања, примене и надзирања економске политике и политика развоја на свим нивоима и у свим фазама,
- 4.11. обезбедити равноправну заступљеност жена и мушкараца у државним делегацијама пред међународним и регионалним организацијама,
- 4.12. Усвојити Национални акциони план за примену Резолуције СБ УН 1325 за период 2016-2020,
- 4.13. Уградити родну равноправност међу посебна начела избора националних савета у Закону о изборима националних савета националних мањина, поштовати примену квоте од најмање 30% припадника мање заступљеног пола на кандидатским листама и поштовати расподелу мандата по редоследу на листи,
- 4.14. Формирати Одборе за родну равноправност у свим Националним саветима националних мањина.

Посебни циљ 5:

Побољшан положај сеоских жена

Побољшање евидентно лошег положаја сеоских жена повезано је са развојем села. Инклузиван и бржи рурални развој захтева да се у селима обнови социјална кохезија и створи подстицајно економско окружење и квалитетнији живот жена и мушкараца. Свеобухватно планирање руралног развоја подразумева активно учешће жена и коришћење њихових потенцијала. Ово планирање мора да истовремено обухвати све области (економску, социјалну, културну, здравствену) и све нивое (држава, локална самоуправа, сеоска заједница) уз активирање различитих субјеката. На ову комплексност проблема одговориће се развијањем свеобухватног нормативног и политичког оквира, укључујући усвајање Стратегије за побољшање положаја сеоских жена.

Показатељ крајњег исхода:	Почетна вредност: Међу сеоским женама, 12% није здравствено осигурано, а преко 60% њих није покривено пензијским	Циљана вредност: Све сеоске жене су покривене здравственим и пензијским осигурањем.	Извор верификације: Статистика
---------------------------	---	--	-----------------------------------

	осигурањем.		
	Базна година: 2011.	Година реализације посебног циља: 2020.	

Мере за реализацију циља:

У погледу развијања свеобухватног нормативног и политичког оквира у циљу побољшања положаја сеоских жена:

- Усвојити Стратегију за унапређење економске, социјалне, здравствене и физичке сигурности жена у сеоским подручјима, укључујући вишеструко дискриминисаних жена, уз предузимање мера елиминације родно засноване дискриминације и родних стереотипа
- Отклонити прописе и праксе које дискриминишу приступ жена пољопривреди, имовини и другим ресурсима, укључивши одговарајуће измене Закона о наслеђивању
- Обезбедити женама на селу, укључујући старије жене, неометан приступ одговарајућим животним стандардима и стицању дохотка
- Сузбијати стереотипе о улози жена на селу
- Обезбедити да жене на селу стекну знања о својим правима и механизмима заштите
- Обезбедити учешће жена у одлучивању на нивоу месних заједница и креирање програма на локалном нивоу
- Подстицати и подржавати формирање и рад удружења сеоских жена, њихово умрежавање и размену искустава, као и комуникацију са механизмима родне равноправности на националном, покрајинском и локалном нивоу
- Обезбедити едукацију сеоских жена о њиховим правима, родној равноправности и нормативној и политичкој основи за остваривање и заштиту њихових права
- Упознати их са механизмима заштите од дискриминације и подстицати пријављивање случајева дискриминације
- Осмислити начине за уступање неискоришћеног и необрађиваног земљишта младима, женама и младим породицама
- Обезбедити месечни приход (пензије, социјално давање или сл.) сеоским женама старијим од 60 година

У погледу развијања и искоришћавања потенцијала жена у развоју пољопривреде, руралног развоја и зелене економије:

- На систематски начин обезбедити препознавање женских ресурса и предузетничких иницијатива у сеоским подручјима

- Обезбедити саветовалишта и обуке за развијање сопствених бизниса и усавршавања из области пољопривреде, зелене економије, вођења сопственог бизниса и др.
- Подстицати развијање производње која посебно погодује женама, као што су органска пољопривреда и производња на малој површини земљишта
- Побољшати положај жена које воде сеоска газдинства обезбеђењем подстицајних мера, организовањем откупа пољопривредних производа и сл.
- Развијање послова и услуга и ван пољопривреде, као што је социјална економија и агротуризам, којим би се побољшао квалитет свакодневног живота у селима
- Предузимати мере за сузбијање видова дискриминације којима се претежно суочавају жене на селу, нарочито из маргинализованих група
- Улагати у развијање инфраструктуре у сеоским подручјима, укључујући јавни превоз, ради повећања доступности услуга и програма и мобилности жена са села

У погледу унапређивања здравља сеоских жена:

- Повећати и олакшати доступност здравственим услугама, укључујући оне везане за репродуктивно здравље, имајући у виду обезбеђење приступности и припадницама вишеструко дискриминисаних и угрожених група, путем мобилних тимова и на друге одговарајуће начине
- Усвојити одредбе за лакше остваривање права на здравствено и социјално осигурање, укључујући помажућим члановима домаћинства
- Реализовати едукативне програме намењене здравственим радницама на селу ради повећања разумевања дискриминације жена, посебно вишеструко дискриминисаних жена
- Обезбедити доступност саветовалиштвима за планирање породице
- Унапредити здравствену заштиту сеоске деце, посебно деце са инвалидитетом

ОПШТИ СТРАТЕШКИ ЦИЉ 2:

Родна равноправност у јавним политикама на свим нивоима

Увођењем родне равноправности у јавне политике на свим нивоима држава се фокусира на превенцију родно засноване дискриминације, уместо да се бави искуциво последицама. Родна равноправност постаје део планирања, формулисања и примене закона, политика и мера. Тиме се потребе, приоритети и специфични положај жена и мушкараца, укључујући угрожене групе, систематски се укључују у јавне политике и активно разматрају њихови ефекти на положај жена и мушкараца, укључујући угрожене групе, у свим фазама (планирања, формулисања, примене, надзирања и

вредновања) и на свим нивоима, уз равноправно учешће жена и мушкараца у овим процесима. Ово значи ће се ревидирати из аспекта родне равноправности јавне политике у свим областима, укључујући и у онима који нису непосредно тема ове Стратегије (као што су здравство, социјална заштита, култура, саобраћај, инфраструктура, правда, технолошки развој и др.). Циљ је отклањање и спречавање дискриминације, и побољшање положаја жена и мушкараца на принципу равноправности, уз посебну пажњу на побољшање положаја угрожених група.

Родна равноправност у свим политикама на свим нивоима претпоставља родно буџетирање, доследну употребу родно осетљивог језика, родну анализу закона, политика, програма и мера, анализу ефеката закона, политика и мера из родног аспекта, постојање родно осетљиве статистике, и одговарајуће институционалне и кадровске структуре која ће имати релевантна знања и капацитете.

Показатељ ефекта:	Почетна вредност: Јавне политике, програми и буџети су родно неосетљиви.	Циљана вредност: Родна равноправност је део јавних политика, програма и буџета.	Извор верификације: Закони Стратешки документи Национални буџет, покрајински буџет, буџети јединица локалне самоуправе
	Базна година: 2015.	Година реализације општег циља: 2020.	

Посебни циљ 1:

Родна равноправност у свим стратешким документима

Многи национални, покрајински и локални стратешки документи у разним областима (развој малих и средњих предузећа, јавног здравља, запошљавања, развој спорта и др.) садрже циљеве и мере уперене за побољшање положаја жена и угрожених група. Међутим, родна равноправност је углавном укључена као посебна 'женска' компонента и/ли као одвојени део посвећен родној равноправности. По правилу родна равноправност није интегрисана у стратегију као целину. Поред тога, у току планирања стратегија не врши се претходна родна анализа и процена утицаја на род. Остваривање *de facto* родне равноправности претпоставља укључивање родне равноправности у све стратешке документе на свим нивоима уз претходну родну анализу и процену утицаја на род.

Показатељ крајњег исхода:	Почетна вредност: Родна равноправност је укључена у један број стратешких	Циљана вредност: Родна равноправност је препозната као питање развоја и уведена је у стратегије на свим	Извор верификације: Националне стратегије Стратегије АП
---------------------------	--	--	---

	докумената, углавном као посебна 'женска' компонента или део који се посебно бави женама и/ли родном равноправношћу.	нивоима.	Војводине Локални планови активности
	Базна година: 2015.	Година реализације посебног циља: 2020.	

Мере за реализацију циља:

- Развити методологију, одговарајуће алате и процедуре за увођење родне равноправности у политике и програме,
- Усвојити контролне листе, смернице и оквире за деловање, укључујући обавезујућа упустства за недискриминаторни језик
- Стандардизовати употребу термина везаних за родну равноправност
- Обезбедити доследну употребу родно осетљивог језика у прописима и службеној комуникацији државних органа.
- Усвојити одговарајуће измене и допуне Јединствених методолошких правила за израду прописа и Методологију за израду подзаконских прописа
- Обезбедити правовремено и ефикасно спровођење свих антидискриминационих закона и прописа и предузимати мере за подизање свести јавности, а посебно жена из угрожених група, о тим законима
- Приступити припреми стратешких докумената важење истиче 2015. године уз обезбеђење увођења родне равноправности
- Континуирано се старати да се родна равноправност уводи у све нормативне прописе, стратегије, програме и мере у свим областима, уз обезбеђење равноправног учешћа жена и мушкараца у процесу њиховог планирања, припреме и израде
- Обезбедити да су одговарајући ресурси додељени за реализацију привремених посебних мера за обезбеђење родне равноправности усвојене законима и стратегијама
- Редовито обавештавати јавност, посебно жене, о привременим посебним мерама које је држава увела ради побољшања положаја угрожених група жена
- Развијати партнерства жена и мушкараца у промоцији родне равноправности и креирању родно освешћених политика на свим нивоима.

Посебни циљ 2:

Родна анализа политика, програма и мера

Остваривање родне равноправности и спречавање родно засноване дискриминације претпоставља *ex ante* процену утицаја на род, односно процену утицаја предлога јавних политика из аспекта могућих различитих ефеката на жене и мушкарце. Циљ је да се усвоје предлози који обезбеђују спречавање и уклањање потенцијалних дискриминаторских утицаја таквих политика.

Показатељ крајњег исхода:	Почетна вредност: Политике, програми и мере су родно слепи и не узимају у обзир ефекте које производе на жене и мушкарце.	Циљана вредност: Предлози политика, програма и мера се усвајају након анализе утицаја родности.	Извор верификације:
	Базна година: 2015.	Година реализације посебног циља: 2020.	

Мере за реализацију циља:

- Овластити сва министарства да разматрају политике и програме из родне перспективе у светлу Пекиншке декларације и Платформе за акцију; Анализирати и проучавати утицаје закона и других прописа, политика и мера на животе жена и мушкараца; успоставити међуминистерску координацију и сарадњу са Координационим телом за родну равноправност ради примене овог овлашћења; континуирано пратити извршавање закона, прописа, политика, програма и мера које се односе на политику једнаких могућности и родну равноправност
- Развити методологију, одговарајуће алате, процедуре и капацитете за родну анализу политика, програма и мера и праћење њихових ефеката у односу на жене и на мушкарце, укључујући и на жене и мушкарце из маргинализованих и вишеструко дискриминисаних група
- Анализирати како ће будуће политике и закони (који су у припреми) утицати на постојеће родне односе и стереотипе у заједници; Предузимати мере за промену закона, политика и мера уколико се родном анализом и проценом утицаја на род оцени да негативно утичу на родну равноправност.
- Обезбедити родну осетљивост инвестиционих програма
- Мерити и процењивати ефекте ових закона, прописа, политика, програма и мера на положај жена и мушкараца, унапређење родне равноправности елиминацију вишеструке дискриминације, и на основу ових налаза вршити периодичну ревизију закона, прописа, политика, програма и мера.

- Континуирано обавештавати јавност, посебно жене, о овим налазима и ревизијама, укључивши јавно објављивање родно осетљивих података и статистике
- Успоставити институционалну структуру са одговарајућим људским ресурсима за увођење родне равноправности у јавне политике, укључујући за родно буџетирање, родну анализу и процену утицаја на род
- Обезбедити континуирану едукацију и стицање одговарајућих знања и вештина за запослене у државним органима, институцијама и установама
- Обезбедити стручну подршку - успоставити базу података академских и независних стручњака и стручњакиња за родну равноправност, људска права жена и увођење родне равноправности у јавне политике, укључујући за родно буџетирање, родну анализу и процену утицаја на род

Посебни циљ 3:

Родно осетљива статистика и евиденција

Постојање родно осетљиве статистике, родно разврстаних података и родних индикатора је претпоставка укључености родне равноправности у јавне политике. То су кључни алати за формулисање, примену, надзирање, евалуацију и ревизију политичких циљева. Родно осетљива статистика обезбеђује податке за креирање и ревизију јавних политика како не би произвеле различите ефекте на жене и мушкарце. Поред тога, она обезбеђује веродостојне податке о стварним ефектима политика и програма на животе жена и мушкараца. Републички завод за статистику исказује висок ниво родно осетљиве статистике, у току је израда и Индекса родне равноправности, но многи државни органи, институције и привредни субјекти не прикупљају и не евидентирају родно разврстане податке.

Показатељ крајњег исхода:	Почетна вредност: Индекс родне равноправности није израђен.	Циљана вредност: Индекс родне равноправности редовито објављује.	Извор верификације: Републички завод за статистику
	Базна година: 2015.	Година реализације посебног циља: 2016.	

Мере за реализацију циља:

- Обезбедити да се води родно осетљива статистика у свим областима. Статистички подаци треба да буду разврстани не само по полу, него и по доби, локацији, националном или етничком пореклу, инвалидности, језику, степену образовања и другим основама релевантном за дату област, као и по регионима
- Обезбедити да дефиниције и концепти на којима се заснива статистика узимају у обзир различитости родних улога жена и мушкараца

- Обезбедити да методи прикупљања података узимају о обзир родне стереотипе и културне и социјалне обрасце који могу да утичу на настајање родних предрасуда
- Обезбедити да државни органи, институције и установе као и привредни субјекти и јединице локалне самоуправе прикупљају и евидентирају родно разврстане податке
- Дефинисати родне индикаторе по секторима ради мерења утицаја политика, програма и мера на промене у односима између жена и мушкараца, као и ради праћења остваривања циљева родне равноправности
- Редовито исказивати и објављивати Индекс родне равноправности

Посебни циљ 4:

Родно буџетирање

Родно буџетирање је примена родне равноправности у буџетском процесу. Оно подразумева укључивање родне равноправности у све буџетске процесе и реструктурирање прихода и расхода са циљем унапређења родне равноправности. То подразумева да се у буџетском процесу узму у обзир потребе и приоритети жена и мушкараца, као и различитих група жена и мушкараца, имајући у виду различите улоге које они/е имају у породици, на радном месту и у друштву. На овај начин се чине видљивим места где је дистрибуција државног буџета родно неправична. Циљ је да приоритети жена имају исту тежину као и приоритети мушкараца. На овај начин се средства за јавне трошкове боље усмеравају и ефикасније распоређују уз обезбеђивање родне равноправности.

Показатељ крајњег исхода:	Почетна вредност: Родно буџетирање у фази пилот пројеката.	Циљана вредност: Родна равноправност уведена у национални и покрајински буџет, као и у буџете најмање 30% јединица локалне самоуправе.	Извор верификације: Национални буџет Покрајински буџет Буџети јединица локалне самоуправе
	Базна година: 2015.	Година реализације посебног циља: 2020.	

Мере за реализацију циља:

- Развити и усвојити нормативни оквир за родно буџетирање.
- Законом о буџетском систему дефинисати обавезу родно буџетирања
- У упутству за израду буџета интегрисати инструкцију за родно буџетирање
- Формирати радну групу за спровођење родно буџетске иницијативе
- Дефинисати и усвојити фазе за увођење родног буџетирања

- Обезбедити едукацију о родном буџетирању за запослене у државним органима, нарочито за креаторе буџета, буџетске аналитичаре и кориснике буџета
- Израдити процену утицаја буџета на род ради утврђивања да ли производи различите ефекте на жене и мушкарце

Посебни циљ 5:

Развијено знање и људски потенцијал за стручну подршку увођењу родне равноправности у јавне политике

Увођење родне равноправности у јавне политике почива на примени разноврсних аналитичких, образовних, саветодавних и парципаторних техника и алата. У том процесу подршку ће пружати родне студије у области формалног универзитетског образовања, које обезбеђују људски потенцијал и знање потребно за увођење родне равноправности у све јавне политике.

Показатељ крајњег исхода:	Почетна вредност: Родне студије институционализоване на универзитету уз мали број студената/киња стипендираних из буџета; академски студијски програми друштвено-хуманистичких наука нису родно осетљиви.	Циљана вредност: Повећан број студената/киња родних студија стипендираних из буџета; у академске студијске програме друштвено-хуманистичких наука уведени нови интердисциплинарних предмети .	Извор верификације: Годишњи извештаји универзитетских установа
	Базна година: 2015.	Година реализације посебног циља: 2020.	

Мере за реализацију циља:

- Унапређивати и подржавати родне студије као извор знања о родним односима, развијања критичне масе људског потенцијала у овој области и обезбеђивања стручног усавршавања људских ресурса за спровођење и унапређивање политике једнаких могућности и родне равноправности, и елиминисање родно засноване дискриминације и повећати њихову видљивост
- Обезбедити материјалну и финансијску подршку интраструктури родних студија на универзитетима

- Подстицати и финансијски подржавати циљана научна теоретска и емпиријска истраживања и пројекте у области родних студија која ће допринети реализацији стратешких циљева утврђеним овом Стратегијом
- Јачати утицај родних студија на ширу академску заједницу достигнућима у знању и истраживању; подстицати и подржавати интердисциплинарност у академским студијским програмима, увести нове предмете из родних студија на универзитетима и обезбедити употребљивост знања и увести облике додатног усавршавања студената/киња
- Подстицати и финансијски подржавати студирање на специјалистичким, мастерс и докторским студијама родних студија, нарочито припадница угрожених група; повећати број студената/киња специјалистичких, мастерс и докторских студија које се финансирају из буџета
- Подстицати и финансијски подржавати објављивање научних часописа, стручних радова и докторских дисертација из области родних студија
- Формирати базу података стручњака/киња и истраживача/чица из области интердисциплинарних и родних студија

ОПШТИ СТРАТЕШКИ ЦИЉ 3:

Институционални механизми за родну равноправност успостављени и ефикасно делују на свим нивоима

Примена принципа родне равноправности у свим политикама и мерама је комплексан, свеобухватан и сталан посао који захтева постојање функционалних механизма родне равноправности на свим нивоима. То претпоставља обезбеђење компетентних кадрова, материјалних и финансијских ресурса, као и јасних и, и са централног нивоа координираних, смерница за рад у овој области, уз постављање минимума захтева и истовремено спречавање бирократизације посла. У свим министарствима и органима државне управе именовале се лица за родну равноправност. Јасно ће се формулисати циљеви и задаци које механизми родне равноправности на локалном ниову треба да остварују. Помериће се фокус од бављења женама као жртвама, ка женама и мушкарцима који су равноправни фактори у развоју друштва.

Показатељ ефекта:	Почетна вредност: Институционални механизми за родну равноправност су успостављени на националном и на покрајинском ниову, те у 90% општина, али не	Циљана вредност: Институционални механизми за родну равноправност ефикасно делују на свим нивоима на основу јасно дефинисаних циљева и задатака уз обезбеђену буџетску,	Извор верификације: Статистички подаци Национални буџет Покрајински
-------------------	--	--	--

	остварују свуда утицај, подршка и ресурси неопходни за њихов рад су недовољни.	материјалну и кадровску подршку.	буџет Буџети јединица локалне самоуправе
	Базна година: 2015.	Година реализације општег циља: 2020.	

Посебни циљ 1:

Функционални механизми за родну равноправност на свим нивоима

Институционални механизми су успостављени на свим нивоима, од националног до локалног, но нису довољно функционални и видљиви, нити остварују потребан утицај на креирање јавних политика. Недостају јасно дефинисане надлежности и смернице рада, нарочито на локалном нивоу. Нема координације и непосредне сарадње између националних и локалних механизма. Буџетска подршка је недовољна, а људски, технички и материјални ресурси нису одговарајући.

Показатељ крајњег исхода:	Почетна вредност: Институционални механизми за родну равноправност немају довољно људских ресурса и средстава да утичу на креирање јавних политика.	Циљана вредност: Институционални механизми за родну равноправност располажу одговарајућим људским, техничким, материјалним и финансијским ресурсима и одговарајућим овлашћењима за спровођење политике родне равноправности.	Извор верификације: Извештај Координационог тела за родну равноправност
	Базна година: 2015.	Година реализације посебног циља: 2020.	

Мере за реализацију циља:

- Упоставити одговарајуће материјалне, финансијске и кадровске услове за рад стручне службе Координационог тела за родну равноправност уз претходну процену потреба нужних за реализацију ове Стратегије и одговарајуће измене Правилника о систематизацији радних места
- Израдити јасне и, и са централног нивоа координиране, смернице за рад институционалних механизма за родну равноправност на локалном нивоу

- Обезбедити одговарајуће људске, техничке и финансијске ресурсе институционалним механизмима на националном, покрајинском и локалном нивоу, као и политичку подршку, како би им се омогућило да ефикасно врше своје функције
- Именовати лица за родну равноправност/контакт особу са Координационим телом за родну равноправност у свим Министарствима и органима државне управе
- Континуирано јачати капацитете институционалних механизма обезбеђењем и спровођењем едукативних програма
- Обезбедити да све локалне самоуправе формирају ефикасан механизам за родну равноправност и осигурају материјалну, финансијску и кадровску базу за њихово деловање
- Упоставити ефикасан механизам сарадње и комуникације механизма на националном, покрајинском и локалном нивоу, укључујући и са другим релевантним државним и недржавним актерима (Народном скупштином и другим органима јавне власти, државним институцијама у области правосуђа, безбедности, здравства, образовања и др., академском заједницом, привредним сектором, синдикатима, организацијама цивилног друштва, женским организацијама, медијима и др.)

Посебни циљ 2:

Успостављени механизми сарадње са организацијама цивилног друштва

Држава укључује женске групе и друге организације цивилног друштва, укључивши удружења припадника/ца угрожених група, у процесе формулисања антидискриминационих политика, унапређење родне равноправности и побољшање положаја жена. Сарадња се остварује преко Канцеларије Владе Републике Србије за сарадњу са цивилним друштвом. Значај родне равноправности и комплексност проблематике којом се бави ова Стратегија захтева успостављање чвршће и континуиране сарадње у спровођењу планираних мера и активности између националног механизма за родну равноправност и релевантних организација цивилног друштва, посебно женских организација.

Показатељ крајњег исхода:	Почетна вредност:	Циљана вредност:	Извор верификације:
	Комуникација државних органа управе са организацијама цивилног друштва води се преко Канцеларије за сарадњу са цивилним друштвом	Потписан Протокол о сарадњи Координационог тела за родну равноправност са организацијама цивилног друштва у циљу сарадње и редовних консултација у примени ове Стратегије.	Протокол о сарадњи Координационог тела за родну равноправност са организацијама цивилног друштва

	уз периодичне и неформалне консултације		
	Базна година: 2015.	Година реализације посебног циља: 2016.	

Мере за реализацију циља:

- Обезбедити формални и неформални дијалог и периодичне консултације између институционалних механизма на свим нивоима и релевантних организација цивилног друштва, посебно женских организација путем протокола о сарадњи у области спровођења ове Стратегије
- Укључити у сарадњу организације цивилног друштва и удружења која се баве положајем угрожених група

Посебни циљ 3:

Грађани и грађанке познају механизме за заштиту од дискриминације

Истраживања јавног мњења о ставовима према дискриминацији показују да грађани и грађанке недовољно препознају случајеве дискриминације, као ни механизме заштите од дискриминације. Због тога многи случајеви дискриминације остају невидљиви и непријављени, а жртве без одговарајуће заштите. Остваривање и заштита људских права на начелима равноправности претпоставља да грађани и грађанке познају своја основна људска права и механизме заштите у случајевима њиховог кршења.

Показатељ крајњег исхода:	Почетна вредност: 21% грађанки које су имале искуство са неравноправним третманом на основу пола није знало коме да се обрати за помоћ ¹¹ .	Циљана вредност: Грађани и грађанке знају коме да се обрати за помоћ у случају неравноправног третмана по основу пола.	Извор верификације: Истраживање јавног мњења
	Базна година: 2014.	Година реализације посебног циља: 2020.	

¹¹ Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања и Ипсос Стратедик Маркетинг, *Истраживање Родна равноправност у Србији, 2014.*

Мере за реализацију циља:

- Организовати континуиране едукативне кампање ради подизања свести јавности о раширености, узроцима и последицама дискриминације и механизмима заштите
- Промовисати у јавности примену Конвенције о елиминацији свих облика дискриминације жена, Пекиншку декларацију и платформу за акцију и друге међународне инструменте родне равноправности
- Промовисати у јавности политике Европске уније и других регионалних организација у области родне равноправности
- Редовито упознавати јавност са обавезама државе да поштује ратификоване међународне инструменте у овој области

Посебни циљ 4:

Држава координирано делује у надзирању реализације препорука уговорних тела УН

Република Србија је посвећена реализацији препорука уговорних тела УН за људска права, између осталих и Комитета УН за елиминацију дискриминације жена. Стога ће се Координационо тело за родну равноправност укључити у рад Савета за праћење примене препорука уговорних тела УН за људска права.

Показатељ крајњег исхода:	Почетна вредност: Координационо тело за родну равноправност није укључено у рад Савета за праћење примене препорука уговорних механизма УН за људска права.	Циљана вредност: Координационо тело за родну равноправност је активно у раду Савета за праћење примене препорука уговорних механизма УН за људска права.	Извор верификације: Решење о саставу Савета за праћење примене препорука уговорних механизма УН за људска права.
	Базна година: 2015.	Година реализације посебног циља: 2016.	

Мере за реализацију циља:

- Укључити представника/цу Координационог тела за родну равноправност у састав Савета за праћење примене препорука механизма Уједињених нација за људска права
- Координисати активно представљање и учешће у активностима тела, органа, радних тела и других механизма УН
- Приступити изради Националног акционог плана за примену Резолуције Савета безбедности УН за наредни период (2016-2020)

Посебни циљ 5:

Успостављена међународна и регионална сарадња и размена добрих пракси

Унапређење међународне и регионалне сарадње у области родне равноправности предвиђено је Националним програмом за усвајање правних тековина Европске уније (2014 - 2018). Ово подразумева успостављање модалитета сарадње са Европским институтом за родну равноправност, размену пракси са државама Европске уније и и другим државама, те упознавање јавности са политикама и мерама унапређења родне равноправности у Европској унији. У овој области радиће се на упознавању јавности са међународним и регионалним стандардима родне равноправности, посебно са одредбама Конвенције о елиминацији свих облика дискриминације жена и препорукама односног Комитета.

Показатељ крајњег исхода:	Почетна вредност: Не постоји формалан модалитет сарадње са Европским институтом за родну равноправност, нити са државама ЕУ и државама из окружења.	Циљана вредност: Обезбеђена континуирана сарадња са Европским институтом за родну равноправност, а добре праксе се редовито размењују и са појединачним државама ЕУ и државама из окружења.	Извор верификације: Извештаји Координационог тела за родну равноправност о сарадњи
	Базна година: 2015.	Година реализације посебног циља: 2017.	

Мере за реализацију циља:

- Успоставити формалан модалитет континуиране сарадње са Европским институтом за родну равноправност
- Успоставити редовну размену добрих пракси са Европским институтом за родну равноправност, државама Европске уније и државама из окружења
- Упознавање јавности са политикама и мерама унапређења родне равноправности у Европској унији
- упознавање јавности са међународним и регионалним стандардима родне равноправности, посебно са одредбама Конвенције о елиминацији свих облика дискриминације жена и препорукама односног Комитета

6. Спровођење Стратегије

6.1. Одговорне институције

Остварење политике једнаких могућности, равноправног приступа одлучивању и ресурсима, и уживању, поштовању и заштити људских права жена и мушкараца у Србији, без дискриминације по било којој основи, је одговорност државе. Реализација циљева и мера предвиђених овом Стратегијом захтева мултисекторски и координисани приступ. Институције одговорне за реализацију мера су Влада Републике Србије, Народна скупштина, сва Министарства, све Владине агенције и друга тела, институционални механизми родне равноправности, Републички завод за статистику, јавна предузећа, покрајински органи јавне власти, јединице локалне самоуправе, образовне, здравствене и социјалне институције, привредне коморе, послодавци, синдикати, академска заједница и медији.

6.2. Координација

Активности на изради пратећег Акционог плана за имплементацију ове Стратегије, као и имплементацију мера из Акционог плана, координираће Координационо тело за родну равноправност. Имајући у виду мултисекторалност ове Стратегије, успоставиће се међуресорна сарадња и заједничко деловање свих институција одговорних за реализацију предвиђених мера и оперативних активности, посебно између јавног, приватног и цивилног сектора, на националном, покрајинском и локалном нивоу. Овим деловањем ће координирати Координационо тело за родну равноправност.

У циљу обезбеђења ефикасног заједничког деловања, израдиће се План комуникације Координационог тела за родну равноправност са институцијама одговорним за реализацију планираних мера и оперативних активности.

6.3. Систем извештавања и надзирања

Ради праћења и оцењивања успешности примене ове Стратегије, систематски ће се надгледати процес примене и процењивати успех реализације ове Стратегије ради предлагања евентуалних измена у предвиђеним мерама на основу налаза, оцена и потреба. У том смислу систематски ће се прикупљати подаци. Координационо тело за родну равноправност је одговорно за праћење и оцењивање успешности примене ове Стратегије. Координационо тело ће успоставити механизам континуираног прикупљања појединачних извештаја свих релеватних органа државне управе који ће бити припремљени од стране задужене контакт особе. Континуирано ће се прикупљати и други релевантни извештаји као што су извештаји Повереника за заштиту равноправности, Заштитника грађана, Покрајинског омбудсмана и алтернативних извештаја на спровођење Стратегије женских организација и других организација цивилног друштва. Координационо тело ће припремати годишњи заједнички извештај уз оцену успешности примене Стратегије и предлозима за евентуалне измене и достављати га Влади до 31. марта текуће године за претходну календарску годину. На крају стратешког периода Координационо тело за родну равноправност ће припремити финални извештај уз финалну оцену успешности примене ове Стратегије и доставити га Влади најкасније до 31. јула 2021. године.

АНЕКС 1.

Истраживања, студије и извештаји

1. Avlijaš, S., Ivanović, N., Vladislavljević, M. and Vujić, S. (2013), *Gender Pay Gap in the Western Balkans Countries: Evidence fro Serbia, Montenegro and Macedonia*, Belgrade: FREN Foundation for the Advancement of Economics, p. 18.
2. Авлијаш, С. (2012), *Родна анализа одабраних државних мера за подршку предузетништву у Србији*, Београд: Програм Уједињених нација за развој
3. Арандаренко, М., Жарковић-Ракић, Ј., Владисављевић, М. (2012). Од неактивности до запослености: Анализа утицаја јавних политика и фактора који утичу на неактивност – могућности за раст активности и запослености у Србији, Београд, ФРЕН, стр . 37.
4. Бабовић, М. (2012), *Полазна студија о предузетништву жена у Србији*“, Београд: Програм Уједињених нација за развој
5. Бабовић, М. (2014), *Положај жена у бизнис сектору у Србији – студија*, Београд: Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања
6. Бабовић, М., Гинић, К. и Вуковић, О. (2010), *Мапирање породичног насиља према женама у Централној Србији*, Београд: SeCons;
7. Балон, Б. (ур.) (2014), *Положај жена у оружаним снагама у државама Западног Балкана*, Београд: UNDP/SEESAC
8. Батак, М. (2014), *Усклађивање приватног и професионалног живота - Студија већих приватних фирми у Србији*, Београд
9. Бацановић, В. (2014), *Учеиће жена у одлучивању на локалном нивоу*, Београд: Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања
10. Бацановић, В. и Пајванчић, А. (2010), *Капацитети политичких странака у Војводини за остваривање родне равноправности*, Нови Сад: Завод за равноправност полова
11. Бекер, К. (2012), *Медији у Србији: од дискриминације до равноправности*, Београд: Повереник за заштиту равноправности.
12. Бјелош, М. и Скрозза, Т. (2013), *Независни извештај о спровођењу НАП-а за примену Резолуције СБ УН 1325 у Србији: јул 2012 – јул 2013*, Београд: Београдски центар за безбедоносну политику
13. Благојевић Хјусон, М. (2012), *Жене и мушкарци у Србији: шта нам говоре бројеви?*, Београд: Програм УН за развој
14. Благојевић Хјусон, М. (2012), *Родни барометар у Србији: Развој и свакодневни живот*, Београд: UN Women
15. Благојевић, М. (2010), *Жене на селу у Војводини: свакодневни живот и рурални развој (резултати анкетног истраживања)*, Нови Сад: Завод за равноправност полова

16. Богданов, Н., Томановић, С., Цвејић, С., Бабовић, М. и Вуковић, О. (2011), *Приступ жена и деце услугама у руралним областима Србије и предлог мера за унапређење стања*, Београд: SeCons
17. Влаовић, К. (2015), *Женско предузетништво у Европској унији*, мастер рад (необјављено), АЦИМСИ Центар за европске студије и истраживања, Универзитет у Новом Саду
18. Госпић, Н. (ур.) (2014), *Истраживање о улози знања из области ИКТ и положаја жена на тржишту рада*, Београд: Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања
19. Група аутора – IPSOS Strategic Marketing (2014), *Родна равноправност у Србији*, Београд: Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања
20. Група аутора (2006), *Истраживање о укључености ромске деце у систем*, Београд: UNICEF
21. Група аутора (2010), *Прилози за унапређење стратешког и правног оквира у области насиља у породици*, Београд: Пројекат Борба против сексуалног и родно заснованог насиља, Управа за родну равноправност, Министарство рада, запошљавања и социјалне политике
22. Група аутора (2013), *Истраживање: Заступљеност родне равноправности у акционим плановима за младе (Босна и Херцеговина, Република Србија, Република Хрватска)* Сарајево: Фондација ЦУРЕ
23. Докмановић, М. и Ђурић Кузмановић, Т. (2012), *Смернице за увођење родног буџетирања на националном нивоу у Републици Србији*, Београд: Управа за родну равноправност Министарства рада, запошљавања и социјалне заштите
24. Докмановић, М. (2014), „Успостављање подржавајућег окружења за женско предузетништво у Србији пред приступањем у ЕУ“, Матејић, В. (ур.) Тематски зборник радова 21. научног скупа „Технологија, култура и развој“, Београд: Удружење Технологија и друштво, стр. 231-240.
25. Ђорић, Г., Жунић, Н. и Обрадовић-Тошић, Т. (2010), *Образовање за родну равноправност: Анализа наставног материјала за Грађанско васпитање*, Београд: Програм УН за развој.
26. Ђурић Кузмановић, Т. и Докмановић, М., „Програмско родно буџетирање у Србији - поуке и изазови“, *Пословна економија*, 2014/2, Нови Сад, Сремска Каменица: Факултет пословне економије, стр. 53-74.
27. Заштитник грађана, *Посебан извештај Заштитника грађана о примени Општег и Посебних протокола за заштиту жена од насиља*, Београд, новембар 2014.
28. Заштитник грађана, *Посебан извештај ситуацији породичног насиља над женама у Србији*, Београд, јуни 2011.
29. Заштитник грађана, *Редован годишњи извештај Заштитника грађана за 2014. годину*, Београд, 14. март 2015.
30. Игњатовић, С., Пантић, Д., Бошковић, А. и Павловић, З. (2010), *Грађанке и грађани Србије о родној равноправности – јавно мњење Србије о родној равноправности* Београд: Управа за родну равноправност, Министарство рада, запошљавања и социјалне политике

31. Игњатовић, Т. и Дробњак, Т. (ур.) (2014), *Анализа усклађености законодавног и стратешког оквира Републике Србије са Конвенцијом Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици – основна студија*, Београд: Аутономни женски центар
32. Игњатовић, Т. и Пешић, Д. (2012), *Ризици од сиромаштва за жене са искуством насиља*, Београд: Аутономни женски центар
33. Илеш, М. (2014), *Терминологија родне равноправности на енглеском, српском и мађарском језику - упоредна критичка анализа*, Нови Сад: Завод за равноправност полова.
34. Ipsos Strategic Marketing, UNDP и Повереник за заштиту равноправности, (2013), *Истраживање: Однос представника органа јавне власти према дискриминацији у Србији*, Београд: Повереник за заштиту равноправности
35. *Истраживање вишеструких показатеља жена и деце у Србији* (2014), Београд: Републички завод за статистику и UNICEF
36. Јакоби, Т., Лукић, М. и Марковић, М. (2012), *Истраживање: Медији и дискриминација у Србији*, Београд: Повереник за заштиту равноправности.
37. Куртић, В. и Стојановић, С. (), *Спровођење мера за унапређивање здравља и здравствене заштите Ромкиња по конкурсима Министарства здравља – искуства*, Ниш: Женски простор
38. Лазаревић, Г. (2012), *Укључивање политике родне равноправности у буџетске реформе – родно буџетирање*, Београд: Управа за родну равноправност, Министарство рада, запошљавања и социјалне политике
39. Линдгрен, М. и Николић-Ристановић, В. (2011), *Жртве криминалитета – међународни контекст и ситуација у Србији*, Београд: Организација за европску безбедност и сарадњу, Мисија у Србији
40. Милошевић-Ђорђевић, Ј., Делић, А. и Баронијан, Х. (2014), *Истраживање о самохраним родитељима, другим типовима породица и неформалној запослености у Србији*, Београд: Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања
41. Милошевић-Ђорђевић, Ј., Делић, А. и Баронијан, Х. (2014), *Истраживање о самохраним родитељима, другим типовима породица и неформалној запослености у Србији*, Београд: Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања;
42. Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања и Ипсос Стратеџик Маркетинг, *Истраживање Родна равноправност у Србији, 2014.*
43. Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања и Ипсос Стратеџик Маркетинг, *Истраживање Родна равноправност у Србији, 2014.*
44. Митровић, Б. (2012), *Родна неједнакост на позицијама одлучивања у Србији*, Београд: Управа за родну равноправност, Министарство рада, запошљавања и социјалне политике
45. Николић-Ристановић, В. (ур.) (2010), *Насиње у породици у Војводини*, Нови Сад: Покрајински секретаријат за рад, запошљавање и равноправност полова

46. Николић-Ристановић, В., Ђопић, С., Николић, Ј. и Шаћири, Б. (2012) *Дискриминација жена на тржишту рада у Србији*, Београд: Виктимолошко друштво Србије
47. Перић, Т. (2012), *Остваривање људских права Ромкиња у Републици Србији: Анализа примене постојећих институционалних мера*, Ниш: Женски простор
48. Петрушић, Н. (ур.) (2011), *Зборник мишљења, препорука и упозорења за заштиту равноправности*, Београд, Повереник за заштиту равноправности.
49. Петрушић, Н. (ур.) (2013), *Дискриминација на основу пола и родног идентитета: зборник мишљења, препорука и упозорења Повереника за заштиту равноправности*, Београд: Повереник за заштиту равноправности.
50. Петрушић, Н. (ур.) (2013), *Дискриминација у области рада и запошљавања: зборник мишљења, препорука и упозорења Повереника за заштиту равноправности*, Београд: Повереник за заштиту равноправности.
51. Петрушић, Н. (ур.) (2013), *Зборник мишљења, препорука и упозорења за заштиту равноправности*, Београд, Повереник за заштиту равноправности.
52. Петрушић, Н. и Константиновић Вилић, С. (2010), *Породичноправна заштита од насиља у породици у правосудној пракси Србије*, Београд: Аутономни женски центар, Београд и Женски истраживачки центар за едукацију и комуникацију, Ниш
53. Повереник за заштиту равноправности (2012), *Редовни годишњи извештај Повереника за заштиту равноправности за 2011.годину*, Београд: Повереник за заштиту равноправности
54. Повереник за заштиту равноправности (2015), *Редован годишњи извештај Повереника за заштиту равноправности за 2014. годину*, Београд: Повереник за заштиту равноправности
55. Покрајински омбудсман (2011), *Право на здравствену заштиту жена*, Нови Сад.
56. Покрајински омбудсман (2015), *Извештај Покрајинског заштитника грађана – омбудсмана за 2014. годину*, Нови Сад.
57. Република Србија, *Други национални извештај о социјалном укључивању и смањењу сиромаштва у Републици Србији: Преглед и стање социјалне искључености и сиромаштва за период 2011 - 2014 године са приоритетима за наредни период*, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе Републике Србије, октобар 2014.
58. Републички завод за статистику (2013), *Коришћење времена у Републици Србији 2010/2011*, Београд: Републички завод за статистику.
59. Републички завод за статистику (2015), *Жене и мушкарци у Републици Србији, 2014*, Београд: Републички завод за статистику;
60. Републички завод за статистику, *Анкета о радној снази, II квартал 2015*. Београд.
61. Републички завод за статистику, *Основни скупови становништва старости 15 и више година према радној активности, на годишњем нивоу*, <http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/Public/PageView.aspx?pKey=24>

62. Секулић, Ј. (2012), *Усклађивање приватног и професионалног живота – студија доступности социјалних услуга на локалном нивоу*, Београд: Управа за родну равноправност, Министарство рада, запошљавања и социјалне политике
63. Стојановић, С. и Quesada, К. (2010), *Род и реформа сектора безбедности у Републици Србији*, Београд: Београдски центар за безбедоносну политику
64. Трифковић, М., Миковић, Ј. и Станковић, И. (2014), *Извештај „Једнаке шансе за боље могућности Рома и Ромкиња у борби против дискриминације“*, Београд: Повереник за заштиту равноправности.
65. Удружење Једнаке могућности (2012), *Смернице и контролне листе за доносиоце одлука у вези са спровођењем и поштовањем родне равноправности*, Београд: Управа за родну равноправност Министарства рада, запошљавања и социјалне политике.
66. Удружење Једнаке могућности (2014), *Упоредна студија о релевантној пракси у родној равноправности у пословању*, Београд, http://www.gendernet.rs/files/Istrazivanja/Uperedna_studija_-_10032014_FINAL.pdf
67. Управа за родну равноправност, Министарство рада, запошљавања и социјалне политике, *Резултати истраживања о улози ИКТ на положај жена на тржишту рада*, http://www.gendernet.rs/files/Istrazivanja/rezultati_istrzivanja_-_IKT_i_polozaj_zena_na_trzistu_rada_-_cirilica_5.pdf
68. Хемон Ђерић, А. (2014), *Политика једнаких могућности у Европској унији и Аутономној Покрајини Војводини – родна равноправност и дискриминација у домену запослења*; Нови Сад: Завод за равноправност полова.
69. Хјусон, М. и Баћановић, Б., (2014), *Родна равноправност у Србији 2014: анализа стања у области економије“*, Зборник ИКСИ, 2/2014, стр. 7-24.
70. CeSID, UNDP и Повереник за заштиту равноправности, *Извештај о истраживању јавног мњења „Однос грађана према дискриминацији у Србији“*, Београд, Повереник за заштиту равноправности, децембар 2013.
71. CeSID, UNDP и Повереник за заштиту равноправности, *Извештај о истраживању јавног мњења „Однос грађана према дискриминацији у Србији“*, Београд, Повереник за заштиту равноправности, децембар 2012.

АНЕКС 2.

Извештај о евалуацији Акционог плана за спровођење Националне стратегије за унапређење родне равноправности и положаја жена у периоду од 2010. до 2015. године

АНЕКС 3.

Информација о резултатима спроведених консултација